

Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası

İnnovasiya menecmenti

(Mühazirələr konspekti)

Tərtib edən: prof. Ramiz Hübətov

Bakı-2012

Mündəricat

	Səh.
Giriş	3
1 İnnovasiya anlayışı	4
2 İnnovasiya fəaliyyətinin başlanğıcı	8
3 İnnovasiyalı ideyanın sənədləşdirilməsi	9
4 İnnovasiya fəaliyyətində dövlətin rolu	9
5 Özəl qurumlarda innovasiya fəaliyyətinin xüsusiyyətləri	13
6 İnnovasiya təşkilatları	14
6.1 İnnovasiya təşkilatlarının xarakteristikaları	15
6.2 İnnovasiya təşkilatlarının formalaşdırılması qaydaları	16
7 Vençur innovasiya fəaliyyəti	16
7.1 Vençur innovasiya təşkilatlarının yaradılması	18
8 İnnovasiya fəaliyyətinə təşkilatı dəstək formaları .	23
8.1 Texnopark	24
9 Vençur fondları	33
10 İnnovasiya layihələri. Layihələrdə risk amilləri və onlarla mübarizə.....	37
11 İnnovasiya fəaliyyətinin verə biləcəyi səmərə və onun hesablanması	39
12 İnnovasiya biznesinin təşkili	41
12.1 Təsərrüfat hüququ subyektlərinin yaradılma üsulları, qaydaları və bəzi xüsusiyyətləri	44
13 İnnovasiyaların kommersiyalaşdırılması	51
14 Texnologiyaların transferi	57
15 İntellektual mülkiyyət	58
16 İntellektual mülkiyyət üzərində müəlliflik hüququ Ali təhsil müəssisəsinin intellektual mülkiyyətinin mühasibat uçotuna daxil edilməsi və innovasiyalı müəssisənin yaradılmasına nizamnamə kapitalı kimi daxil edilməsi	63
18 Lisenziyalaşdırma	70

GİRİŞ

Elmi-texniki tərəqqinin müasir inkişaf tempi insan fəaliyyətinin hər bir sahəsində innovasiya xarakterli işləmələrin geniş tətbiq olunmasını tələb edir.

Bu işə innovasiya xarakterli işləmələri ərsəyə gətirən alimlərin və mütəxəssislərin fəaliyyət göstərdiyi elmi-tədqiqat və layihə-konstruktor təşkilatları, ali təhsil müəssisələri və hətta ayrı-ayrı ixtiraçılar ilə bu işləmələrin potensial istifadəçiləri olan sənaye müəssisələri, şirkətlər, firmalar və təşkilatlar arasında sıx əməkdaşlıq əlaqələrinin yaradılmasını vacib bir məsələ kimi ortaya çıxarır.

Belə əlaqələrin olmaması innovasiyalı işləmələrin istifadəsiz qalmasına, belə işləmələrə ehtiyacı olan müəssisələrin işə daim mütərəqqi innovasiyaların axtarışında olmasına gətirib çıxarır.

Məhz bu baxımdan innovasiyaların meydana çıxdığı anlardan onların bilavasitə istehsalata tətbiqinə qədər proseslərin elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə idarə olunması aktual bir məsələ kimi ortaya çıxır.

Təqdim edilən “İnnovasiya menecmenti” kursunun tədrisində əsas məqsəd dinləyicilərə məhz bu proseslərin idarə olunması haqqında biliklər verməkdir.

Tədris prosesində innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı əsas anlayışlar, bu fəaliyyəti həyata keçirən təşkilatların formalaşdırılması qaydaları, dövlətin innovasiya fəaliyyətinə dəstəkdə rolu, onlara təşkilati dəstək formaları, innovasiya layihələri, innovasiya biznesinin təşkili, innovasiyaların kommersiyalaşdırılması, innovasiyalı texnologiyaların transferi, intellektual mülkiyyət, onun üzərində müəlliflik hüquqları, təsərrüfat hüquqi subyektlərin yaradılma qaydaları və digər məsələlər geniş şərh ediləcəkdir.

1. “İNNOVASIYA” ANLAYIŞI

İnnovasiya (yenilik gətirmə)- yeniləşdirmə prosesinin son məhsulu kimi istehlak bazarına çıxarılan yeni, yaxud mükəmməlləşdirilmiş məhsul və ya praktikada istifadə olunan yeni və mükəmməlləşdirilmiş texnoloji prosesdir.

İnnovasiya prosesi (fəaliyyəti)- innovasiya xarakterli dəyişikliklərin hazırlanmasından və həyata keçirilməsindən ibarət olaraq qarşılıqlı əlaqədə olan fazaları vahid və bütöv kompleksdə birləşdirir.

İnnovasiya fəaliyyəti:

– prinsiplial cəhətdən yeni və ya yeni istehlak xüsusiyyətlərinə malik məhsulun (malların, işlərin, xidmətlərin) istehsalının yaradılmasına və təşkilinə;

– məhsulun istehsalının yeni texnologiyasının yaradılmasına və ya mövcud texnologiyaların mükəmməlləşdirilməsinə, onların yayılmasına və istifadəsinə;

– yeni məhsulun (malların, işlərin, xidmətlərin) istehsalında xərclərin azaldılmasını təmin edən və bunun üçün şərait yaradan struktur, maliyyə-iqtisadi, kadr, innovasiya və digər xarakterli yeniliklərin tətbiqinə istiqamətlənmiş işlərin yerinə yetirilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsidir.

İnnovasiya məhsulu innovasiya fəaliyyətinin bazarda realizə etmək üçün yaradılmış nəticəsidir (mallar, işlər, xidmətlər).

İnnovasiya sistemi işlərini dövlətin innovasiyaların inkişafı sahəsində apardığı proqram çərçivəsində quran, innovasiyalı məhsulun yaradılmasında və realizə edilməsində birgə fəaliyyət göstərən subyektlərini və obyektlərini özündə ehtiva edir.

İnnovasiya sisteminin infrastrukturu innovasiya məhsullarının yaradılması və realizə edilməsi üçün xidmətlərin göstərilməsi də daxil olmaqla innovasiya fəaliyyətinin həyata

keçirilməsini təmin edən innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin toplusudur.

Bu struktura innovasiya texnologiyaların transfer mərkəzləri, innovasiyalı-texnoloji mərkəzlər, texnoparklar, biznes-inkubatorları, innovasiya fəaliyyəti üçün kadr hazırlığı mərkəzləri, vençur fondları və s. aiddirlər.

Innovasiya menecmenti innovasiya proseslərini, innovasiya fəaliyyətini, fəaliyyətlə məşğul olan təşkilatları və onların işçilərini idarə etmək üçün istifadə edilən prinsiplərin, metodların və idarəetmə formalarının toplusudur.

Innovasiyalar aşağıdakı əlamətlərinə görə təsnifatlaşdırılırlar:

Meydana gəlmə mənbəyinə görə elm və texnikanın inkişafından, istehsalatın tələblərindən və bazarın tələblərindən irəli gələn innovasiyalar mövcuddur.

Sistemdə (şirkətdə, firmada) yerinə görə şirkətin girişindəki (xammal, avadanlıq, informasiya və s.), **onun çıxışındakı** (məmulatlar, xidmətlər, texnologiya və s.) və **müəssisənin sistem strukturunun** (idarə etmə, istehsal və s.) **innovasiyaları** mövcuddur.

Daxil edilən dəyişikliklərin dərinliyinə görə iri ixtiraları həyata keçirən və texnikanın yeni istiqamətlərini inkişaf etdirən **radikal (baza)**, xırda ixtiraları həyata keçirən, bir fazada özünü göstərən və elmi-texniki tsiklin stabil inkişafına töhfə verən **yaxşılaşdırıcı** və texnika və texnologiyanın köhnəlmiş nəsillərinin işini hissəcə yaxşılaşdırmağa yönəldilmiş **modifikasiya (fərdi)** innovasiyaları mövcuddur.

Innovasiyaların mahiyyəti (məzmunu) dəyişikliklərdən, innovasiya fəaliyyətinin əsas komponenti **“dəyişiklik funksiyası”ndan** ibarət olur.

Dəyişikliklərin beş tipik növü mövcuddur:

- yeni texnikanın, yeni texnoloji proseslərin və ya istehsalın yeni bazar təminatının istifadə olunması;
- yeni xassələrə malik məhsulun tətbiqi;

–yeni xammaldan istifadə olunması;
–istehsalın təşkil edilməsində və onun maddi-texniki təchizatında dəyişikliklər;

–yeni satış bazarlarının meydana gəlməsi.

İstehsalda və digər fəaliyyət sahələrində dəyişikliklər innovasiya xarakterli ola və olmaya da bilərlər.

İnnovasiyalar aşağıdakı bir sıra xassələrə malik olmalıdırlar, bu xassələr innovasiya prosesi ilə qırılmaz şəkildə təyin edilməlidir:

–innovasiyanın elmi-texniki (təşkilati-iqtisadi) yeniliyi;

–innovasiyanın istehsalatda istifadə (tətbiq) oluna bilməsi;

–kommersiya baxımından realizə edilə bilməsi.

Texnoloji innovasiyaların yazılışı 1992-ci ildə Norveçin paytaxtı Oslo şəhərində qəbul edilmiş və “Oslo Rəhbərliyi” adlandırılmış beynəlxalq standartlara aid tövsiyələr əsasında həyata keçirilir.

Dəyişikliklərin əksəriyyəti öz mahiyyətinə görə innovasiya xarakterli deyildirlər:

Məhsul və texnoloji aspektlərinə görə aşağıdakılar innovasiya xarakterli deyildirlər:

– məhsullarda estetik dəyişikliklər;

–azəhəmiyyətli qeyri-prinsipial dəyişikliklər;

–məhsulun nomenklaturasının (siyahısının) genişləndirilməsi

“Kəşf”, “ixtira” və innovasiya anlayışları biri-birindən aşağıdakı kimi fərqlənilirlər:

– **kəşflər və ixtiralar** bir qayda olaraq fundamental səviyyədə, innovasiyalar isə tətbiqi səviyyədə meydana gətirilir;

– kəşf və ixtiralar **tək bir nəfər tərəfindən ortaya çıxarıla bilər**, innovasiya isə bir qayda olaraq **kompleks laboratoriyalar tərəfindən** işlənib hazırlanır;

– kəşf mahiyyətinə görə **təmənnə güdməyən** fəaliyyətdir, innovasiyanın məqsədi isə **gəlir əldə etməkdir**;

– **kəşf təsadüfi olaraq** da baş verə bilər, innovasiya isə **məqsədyönlü fəaliyyətin nəticəsidir**.

Innovasiya xarakterli işləri qısaca belə xarakterizə etmək olar.

İxtira- xalq təsərrüfatının istənilən sahəsində, sosial-mədəni quruculuqda və ya ölkənin müdafiəsində texniki məsələnin həlli üçün təklif edilən və müsbət effekt verən yeni və ya əhəmiyyətli üstünlüyə malik təklifdir.

Sənaye nümunəsi sənaye və ya kустar-sənət istehsalı məmulatının xarici görünüşünü müəyyən edən bədii-konstruktiv həlldir.

Əgər sənaye nümunəsi əsas əlamətlərinə görə yeni və orijinaldırsa, o hüquqi cəhətdən qorunur.

Sənaye nümunəsinin əsas əlamətlərinə onun xarici görünüşünün estetik, ergonomik xüsusiyyətləri, xüsusi halda forması, konfigurasiyası, ornamentləri və rənglərin vəhdəti aid edilir.

Faydalı model qurğuya aid texniki həlldir. Əgər o yenidirsə və sənayedə tətbiq oluna bilirsə, hüquqi cəhətdən qorunur.

Verilənlər bazası elektron-hesablayıcı maşınların tapacağı və emal edəcəyi formada sistemləşdirilmiş və müstəqil materialların (məqalələrin, hesablamaların, normativ sənədlərin, məhkəmə qərarlarının və digər oxşar materialların) obyektiv formada təqdim edilmiş toplusudur.

EHM-lər üçün proqramlar müəyyən nəticə əldə etmək üçün EHM-lərin və digər kompüter qurğularının işləməsi üçün obyektiv şəkildə təqdim edilən verilənlərin və əməllərin (proqramlar işləməyə alınmış hazırlıq materialları və EHM-in verdiyi audivizual təsvirlər də daxil olmaqla) toplusudur.

2. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN BAŞLANĞICI

İnnovasiyalı sahibkarlıq prosesi ideyadan başlanır. İnnovasiyalı ideyanın ortaya çıxmasına təkan verən biliklər, şəxsi və peşəkarlıq təcrübəsi və real şəraitdə onu təbliğ etmək qabiliyyətidir.

İdeyanın formalaşdırılması mərhələsində aşağıdakı əsas suallara cavab verilməlidir:

–ideya (məhsul, mal, xidmət) konkret olaraq nədən ibarətdir?

–ideyanın yeniliyi nədən ibarətdir?

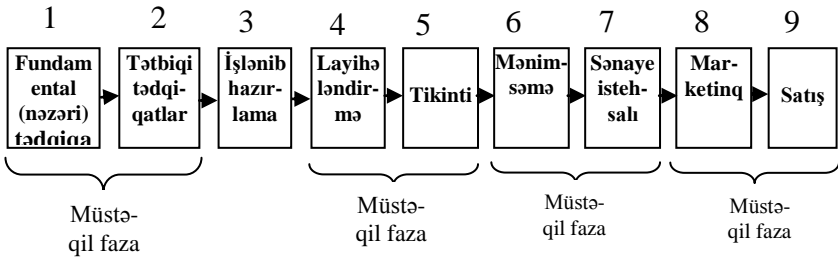
–innovasiya prosesinin nəticəsinin istifadəçisi (alıcısı) kim olacaqdır?

–ideyanı həyata keçirməyə başlamaq üçün nə (hansı ehtiyatlar) lazımdır?

–ideyanın həyata keçirilməsinə nə mane ola bilər?

İnnovasiya prosesinin inkişafı mürəkkəb və ardıcıl proseslərdən ibarətdir.

Şəkil 2.1. İnnovasiya prosesinin komponentləri

Proses on il və daha artıq müddətdə davam edə bilər.

Marketing mərhələsinin funksiyaları adətən daha geniş olur və innovasiya prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərinə şamil edilə bilər.

3. İNNOVASIYALI İDEYANIN ƏNƏDLƏŞDİRİLMƏSİ

İdeyanın sənədləşdirilməsi və işlənməsi üçün ən yaxşı alət biznes-planın tərtib olunmasıdır.

Biznes-plan aşağıdakı bölmələrdən ibarət olmalıdır:

1. Şirkətin (firmanın) mövcud imkanları (xülasə)
2. İnnovasiyalı layihənin tərtibi
3. Məhsulların (xidmətlərin) xarakteristikaları
4. Məhsulların (xidmətlərin) satış bazarları
5. Satış bazarlarında rəqabət
6. Marketinqin planı
7. İstehsalın planı
8. Təşkilatı plan
9. Layihənin hüquqi təminatı
10. İqtisadi risk və sığortalanma
11. Maliyyələşdirmə strategiyası
12. Maliyyə planı

Əlavələr.

Birinci bölmə (xülasə) üzərində iş çox vacibdir, əgər oradakı məlumatlar investordlarda müsbət təəssürat yaratmazsa, onlar biznes-planı ümumiyyətlə baxmayacaqlar.

4. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNDƏ DÖVLƏTİN ROLU

İnnovasiya fəaliyyətində dövlət orqanlarının əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

–innovasiya proseslərinin hüquqi bazalarının yaradılması;

–elmi-tədqiqatlar və innovasiyalar üçün vəsaitlərin toplanması;

–elmi-innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması;

–innovasiya fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

- innovasiyaların tətbiqinin və rəqabətinin həvəsləndirilməsi, innovasiya risklərinin sığortalanması;
- innovasiya fəaliyyətinin kadr təminatı;
- innovasiyaların sosial və ekoloji istiqamətləndirilməsinin təminatı;
- innovasiya proseslərinin beynəlxalq aspektlərinin tənzimlənməsi.

Azərbaycanda innovasiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsinin strukturu və funksiyaları sxemdə göstərilmişdir:

Dövlət innovasiya fəaliyyətində öz rolunu **innovasiya siyasətini həyata keçirmək** və **innovasiya sistemini yaratmaqla** oynayır və ölkənin intellektual və elmi-texniki potensialdan istehsalatda səmərəli istifadə olunmasını təmin edir.

İnnovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyi:

- innovasiya proseslərinin hüquqi tənzimlənməsi;
- elmi-tədqiqatların və innovasiya layihələrinin təşkili və birbaşa maliyyələşdirilməsi;
- innovasiya fəaliyyətinə büdcədən kənar dəstək yolu ilə **təmin olunur.**

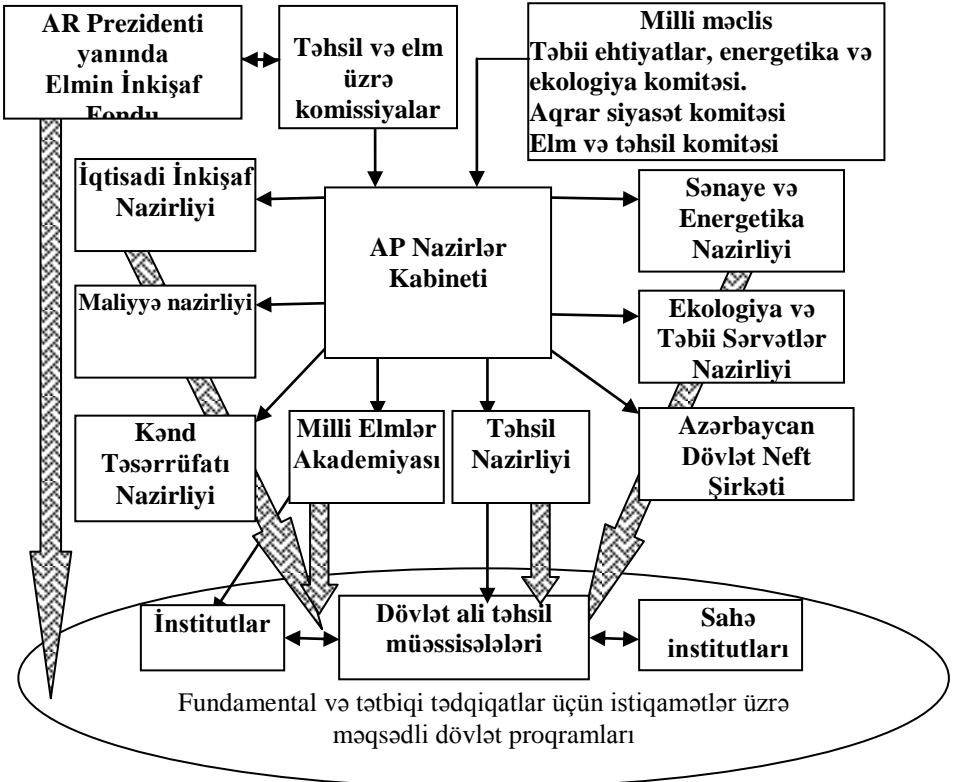
Dövlət dəstəyi elmi tədqiqatların və innovasiya layihələrinin təşkili və birbaşa maliyyələşdirilməsi yolu ilə iki istiqamətdə həyata keçirilir:

- elmi müəssisələrə elmi-tədqiqat layihə-konstruktor işlərinin icrası üçün büdcədən vəsaitlərin ayrılması;
- dövlətin sifarişi ilə innovasiyalı məhsulun yaradılması.

Birbaşa maliyyələşdirmə ilə innovasiya fəaliyyəti aşağıdakı formada həya-ta keçirilir:

- dövlətin müxtəlif istiqamətlər üzrə məqsədli proqramlarının işlənməsi və həyata keçirilməsi;
- müxtəlif istiqamətlər üzrə innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üçün milli layihələrin həyata keçirilməsi.

–Birbaşa maliyyələşdirilmə fəaliyyəti həyata keçirilən dövlət və milli proqramlar müəyyən müddətlərdə elmi-texniki tərəqqi, texnoloji komplekslər, sağlamlıq, təhsil, yaşayış tərkibi, kənd təsərrüfatı və s. ilə bağlı layihələrin yerinə yetirilməsinə yönəlir.

Şəkil 4.1 İnnovasiya proseslərinin dövlət tənzimləməsinin strukturu (variant)

Azərbaycanda innovasiya sahəsinə birbaşa fəaliyyət göstərən dövlət strukturları aşağıdakılardır:

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının tərkibinə daxil olan elmi-tədqiqat qurumları:

Geologiya İnstitutu;

Fizika İnstitutu;
Kimya Problemləri İnstitutu;
Kibernetika İnstitutu;
İnformatika Texnologiyaları İnstitutu;
Neft-Kimya Prosesləri İnstitutu;
Aşqarlar Kimyası İnstitutu;
Polimer Materiallar İnstitutu;
Radiologiya İnstitutu;

Təhsil Nazirliyinin tərkibinə daxil olan təhsil və elmi-tədqiqat qurumları:

Bakı Dövlət Universiteti;
Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası;
Azərbaycan Texniki Universiteti;
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti;
Sumqayıt Dövlət Universiteti;
Azərbaycan Aqrar Universiteti;
Azərbaycan Texnologiya Universiteti;
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti;
Azərbaycan Tibb Universiteti;
Milli Aviasiya Akademiyası;
Gəncə Dövlət Akademiyası;
Mingəçevir Politehnik İnstitutu.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin tərkibinə daxil olan təhsil və elmi-tədqiqat qurumları:

Bakı Ali Neft Məktəbi;
Elmi-tədqiqat İnstitutu.

Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin tərkibinə daxil olan elmi-tədqiqat qurumları:

Elmi-tədqiqat İnstitutu;
“Sənayecihaz” elmi-istehsalat birliyi;
“Neft-qazavtomat” elm-istehsalat müəssisəsi.

Azərbaycan Milli Aviakosmik Agentliyinin tərkibinə daxil olan elmi-tədqiqat qurumları;

Ekologiya İnstitutu;

Aerokosmik İnformatika İnstitutu;

Təbii Sərvətlərin Kosmik Tədqiqatı İnstitutu;

Xüsusi Kosmik Cihazqayırma Konstruktor Bürosu

Özəl şirkətlər, kampaniyalar, müəssisələr.

Dövlət strukturlarında innovasiya fəaliyyəti hər bir qurumun qarşısında duran vəzifələr çərçivəsində həyata keçirilir.

5. ÖZƏL QURUMLARDA İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Özəl qurumlarda isə şirkətlər inkişaf etdikcə innovasiya layihələri ayrıca bir istiqamət kimi həyata keçirilir, layihə uğurlu olanda isə ayrıca bir şirkət yaradılır. Bu proses **spin-off** adlanır.

Spin-off müstəqil hüquqi şəxs statusuna malik olan qurumun ana şirkətdən ayrılmasına deyilir.

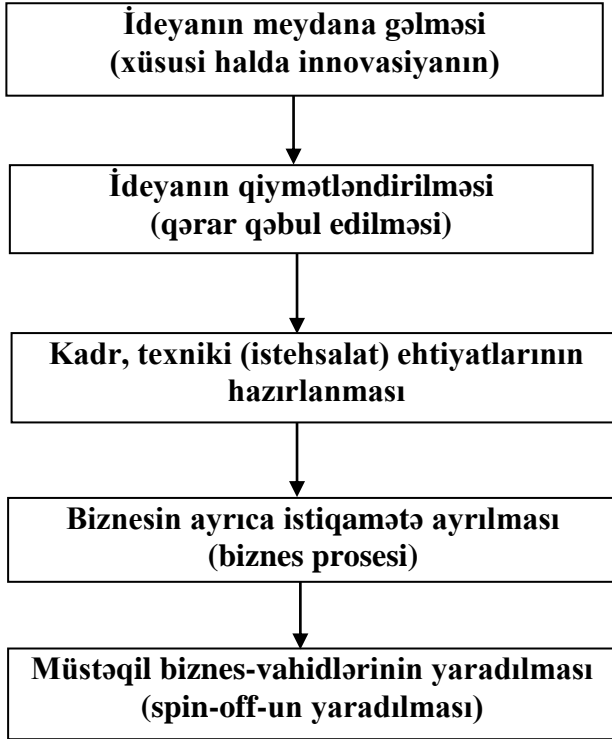
Spin-off əsasında müstəqil şirkətin yaradılmasının aşağıdakı üstün cəhətləri vardır:

– bazarda mövcud şirkətin tərkibində olan qurumla müəssisədə yeni, müstəqil şirkət daha yaxşı qəbul olunur;

– köhnə uğursuz olan və hətta şən günlərini yaşayan biznesdən gərginlik olmadan (sakit şəkildə) çıxmaq mümkün olur;

– bir sıra strateji, o cümlədən antiinhisar və idarəetmə məsələləri həll olunur.

Spin-off aşağıdakı sxem üzrə yaradılır

Şəkil 5.1. Şpin-off prosesinin

6. İNNOVASIYA TƏŞKİLATLARI

İnnovasiya təşkilatı müstəqil, yaxud iri təşkilatın strukturunda olan innovasiya prosesinin bir neçə və ya bir mərhələsini həyata keçirən xüsusi bazar subyektidir.

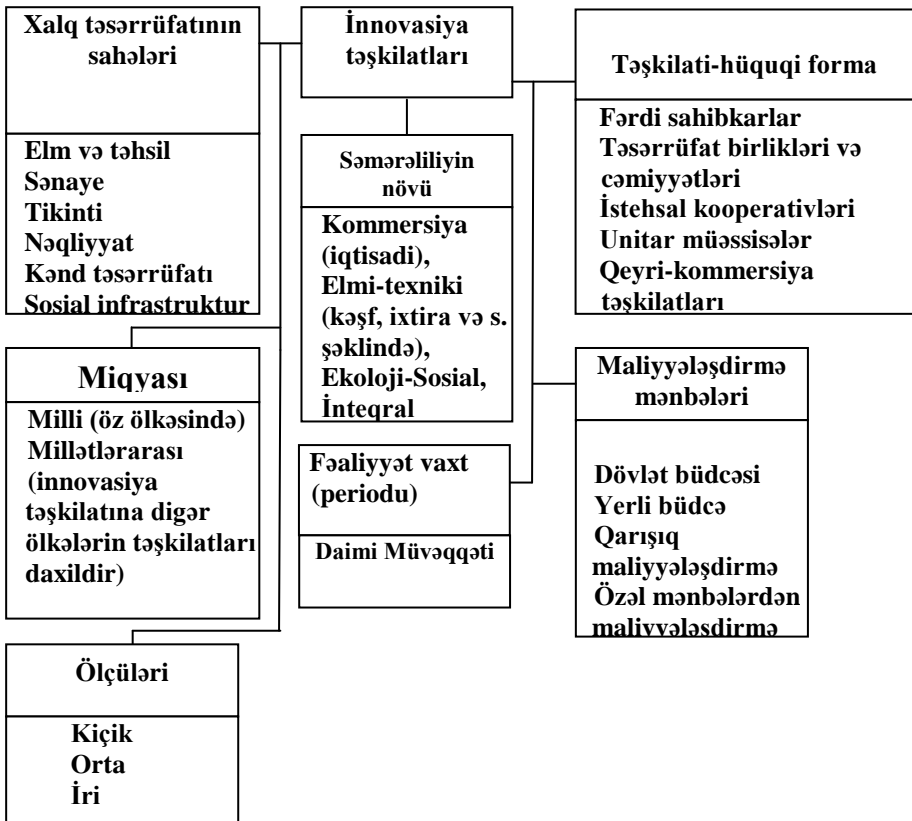
İnnovasiya təşkilatının strukturu:

- onun qarşısında qoyulan məqsəd və vəzifələrlə;
- innovasiyalı məhsulların növü ilə;
- yeniliklərin tətbiq olunduğu sahədəki innovasiya prosesinin xüsusiyyətləri ilə;
- fəaliyyətinin miqyası ilə;

– innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün innovasiya kapitalının strukturu ilə **müəyyən olunur**.

6.1. İNNOVASIYA TƏŞKİLATLARININ XARAKTERİSTİKALARI

Innovasiya təşkilatlarını 6.1.-dəki göstəricilərlə xarakterizə olunurlar.

6.1. İnnovasiya təşkilatlarının xarakteristikaları

6.2. İNNOVASIYA TƏŞKİLATLARININ FORMALAŞDIRILMA QAYDALARI

İnnovasiya təşkilatlarının strategiyası və strukturu formalaşdırılarkən aşağıdakı **prinsiplər** əsas götürülür:

- istehsal olunan malların diversifikasiyası;
- müxtəlif növ innovasiyaların tətbiqi nəticəsində mü-kəmməlləşdirilən malların istehsalının vəhdəti;
- elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin dərinləş-dirilməsi və innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi hesabına malların keyfiyyətinin və enerji qorunmasının artırılması;
- müxtəlif mallara onların rəqabətədavamlılığından asılı olaraq müxtəlif strategiyanın tətbiqi;
- beynəlxalq inteqrasiya və kooperasiyanın inkişafı;
- idarəetmə qərarlarının keyfiyyətinin artırılması.

7. VENÇUR İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİ

Vençur innovasiya fəaliyyəti böyük kommersiya riskləri ilə bağlı olan innovasiyalı məhsullar, texnologiyalar və xidmətlər yaratmaq məqsədi güdən fəaliyyət növüdür.

Burada risk amili onunla bağlıdır ki, işlənib hazırlanan yeniliyin texnoloji və kommersiya baxımından səmərəliliyini əvvəlcədən müəyyən etmək mümkün olmur.

Vençur təşkilatları- tədqiqatları, işləmləri və yeni məhsulların təcrübə istehsalını həyata keçirən, təşkilatı cəhətdən ayrı olan ixtisaslaşdırılmış müəssisələrdirlər (kiçik müəssisələrdirlər).

Vençur təşkilatları həm **müstəqil hüquqi şəxs statusunda**, həm də **iri təşkilatın törəmə bölməsi** kimi fəaliyyət göstərə bilirlər.

Vençur (riskli) biznesi dünya iqtisadiyyatında ötən əsrin 50-ci illərində yaranmış və güclü dünya industriyasına çevrilərək özünü iqtisadiyyatın real sektorunun dəstəklənməsi

və inkişaf etdirilməsi üçün ən səmərəli yanaşma kimi göstərmişdir.

Dünya iqtisadiyyatında vençur kapitalı yarımkeçiricilər elektronika, hesablama texnikası, informasiya texnologiyaları və biotexnologiya kimi sənaye sahələrinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Ölkə iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişaf yoluna yönəlməsi milli innovasiya sisteminin bir hissəsi olmalıdır. Maliyyə mənbələrinin riskli kapital qoyuluşundan imtina etdiyi mərhələdə kiçik və orta innovasiya müəssisələrinə maliyyə yardımı etməklə şirkətlərin yüksək inkişaf tempi təmin edilir və vençurlu investisiyalar elmin və texnikanın nailiyyətlərinin istifadəsi əsasında yeni istehsalların yaradılması və mövcud istehsalların modernizə edilməsi işində səmərəli işəsalma mexanizmi rolunu oynayır. Ölkədə güclü elmi-texniki potensialın olması vençurlu sənayenin inkişafına zəmin yaradır.

İnvestisiyalara gəlir və ya başqa faydalı effekt əldə etmək məqsədilə sahibkarlıq obyektlərinə qoyulan və yaxud digər fəaliyyət növünə yönəldilən pul vəsaitləri, dəyərli kağızlar, digər əmlak, o cümlədən pulla qiymətləndirilə bilən əmlak hüquqları və digər hüquqlar aid edilir.

Maliyyələşdirmənin vençur forması perspektivə zəmanət olmayanda və risklər əhəmiyyətli olanda elmi tədqiqatların və işləmələrinin nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasında və yeni texnoloji biznesin (**start up**) yaradılmasında əsas hesab olunur.

Bir qayda olaraq riskli (vençurlu) şirkəti yaradanlar şirkətlərin ilkin inkişaf mərhələsində idarə edilməsi sahəsində çalışmış təcrübəli menecerlərdən, hüquqşünaslardan, alimlərdən və praktiki fəaliyyətlə məşğul olmuş mütəxəssislərdən ibarət komanda toplayır və 3-5 il ərzində şirkətin yaradılması, texnologiyanın işlənməsinin sona çatdırılması və birjaya çıxmaq üçün tələb olunan maliyyə vəsaitini əldə etmək üçün vençur fondlarına (vençur fondlarını idarəedici şirkətə) müraciət edirlər. **İdarəedici şirkət** vençur kapitalının idarə edilməsi üçün mə-

suliyət daşıyan və ya vençur fondlarına investisiya obyektlərinin seçilməsində və qiymətləndirilməsində, memorandumlarının hazırlanmasında, investisiya qoyulan müəssisələrlə razılaşmaların bağlanması, onların fəaliyyətinə nəzarətdə və onlarla birgə işdən “çıxmaqla” məsləhətlər verən hüquqi şəxsdir.

Əksər hallarda investorlar vençur şirkətləri uğur qazandıqdan və onların səhmləri fond birjalarında kotirovkalarda olandan sonra əldə etdikləri səhmlərin satışından gəlir əldə etməyi planlaşdırırlar.

Əgər vençur şirkətləri ilk yeni məhsulu bazara çıxararaq öz kapitallarını artırıb məşurlaşarlarsa, keçmiş investorlar, bir qayda olaraq, səhmləri sataraq biznesdən çıxır və yeni riskli biznesə gəlirlər.

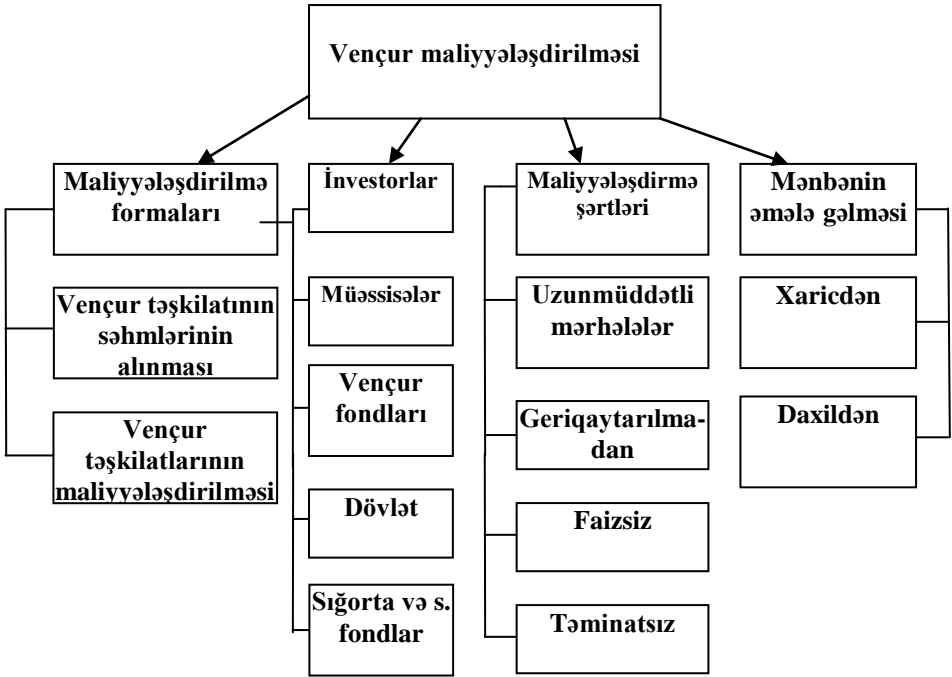
Vençur şirkətlərinin əməkdaşlarının əsas funksiyalarına tədqiqatların aparılması, avadanlığın yaradılması, texnologiyaların işlənilib yoxlanması, məhsulun istehsalı, marketinq, reklam, patentlə müdafiə, riskli şirkətin operativ fəaliyyətinin təmin edilməsi daxildir. Onların şirkətdə intensiv işi və kommersiya nailiyyəti təkcə yüksək əmək haqqı ilə deyil, həm də bütün işçilər tərəfindən şirkətin səhmlərinin alınması ilə təmin edilir və onlar faktiki olaraq şirkətin sahiblərinin sırasına daxil olurlar.

7.1. VENÇUR İNNOVASIYA TƏŞKİLATLARININ YARADILMASI

Vençur təşkilatları alim-tədqiqatçılar, yenilikçi-mühəndislər və ya sahibkarlar tərəfindən aşağıdakı komponentlər mövcud olanda yaradılır:

- innovasiyalı ideya- yeni məhsulun və ya texnologiyanın ideyası;
- perspektivli satış bazarının müəyyən etdiyi ictimai tələbat;
- investorun riski hissəcə azalır və vəsaitlərin sonrakı istifadə strategiyası əsaslandırılır;

- yenilikçiyə ideyanı həyata keçirməyə və gəlirin bir hissəsinə sahib olmağa imkan yaradır;
- müəssisəyə sifariş əsasında (əvvəlcədən ödəniş etməklə) təcrübə tətbiq riskini minimallaşdırmaqla innovasiyalı məhsulu istehsal etməyə imkan yaradır.
- maliyyələşdirmə üçün risk kapitalı.

Şəkil 7.1. Vençur fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsinin xüsusiyyətləri

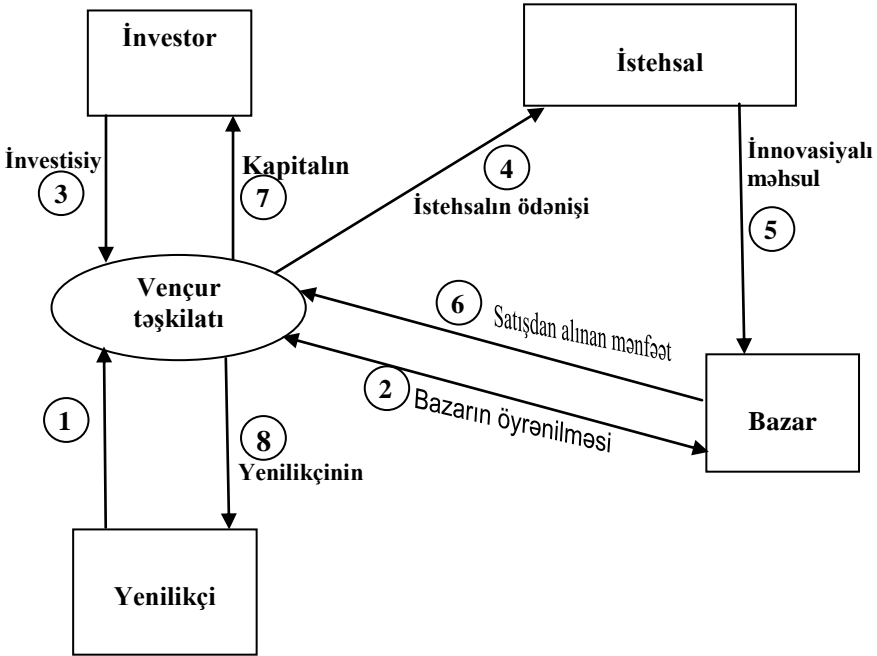
- İnnovasiya fəaliyyəti həyata keçirilərkən **vençur strukturlarının tətbiqinin üstün cəhətləri** aşağıdakılardır:
- investordan riski hissəcə azalır və vəsaitlərin sonrakı istifadə strategiyası əsaslandırılır;
 - yenilikçiyə ideyanı həyata keçirməyə və gəlirin bir hissəsinə sahib olmağa imkan yaradır;

– müəssisəyə sifariş əsasında (əvvəlcədən ödəniş etməklə) təcrübi tətbiq riskini minimallaşdırmaqla innovasiyalı məhsulu istehsal etməyə imkan yaradır.

Vençur maliyyələşdirilməsinin xüsusiyyətləri şəkil 7.1-də göstərilmişdir.

“Xarici” və “daxili” vençur anlayışları mövcuddur.

“Xarici” vençur layihəsinin həyata keçirilmə mexanizmi şəkil 7.2-də göstərilmişdir.

Şəkil 7.2. “Xarici” vençur layihəsinin həyata keçirilmə mexanizmi

“Daxili” vençur layihəsinin xüsusiyyətləri aşağıdakılardır.

Start-up (ingiliscə işə buraxmaq) mövcud şirkətin çərçivəsində başlanılan layihəyə (bu halda spin-off) və yaxud öz biznesini innovasiyalar əsasında qurmağa cəhd edən, hələ bazara çıxmayan və ya yenidən bazara çıxmağa başlayan,

məhdud ehtiyatlara malik olan, hələ rəsmi qeydiyyatdan keçməmiş, lakin rəsmi olmağı planlaşdırılan, bir az əvvəl yaradılmış şirkətə deyilir.

Biznes mələklər- inkişafın ilk mərhələlərində öz vəsaitlərinin bir hissəsini innovasiyalı şirkətlərinə (start-up) sərf edən fiziki və hüquqi şəxslərdir.

“Daxili” vençur layihəsi aşağıdakı mərhələlərlə həyata keçirilir.

1. PRE-START-UP MƏRHƏLƏSİ

Pre-seed (investisiyadan qabaqkı) mərhələsi (preseed-stage)

Seed (ilk “toxuməkmə” investisiyaları) mərhələsi (seed-stage)

Prototipin işlənməsi (prototype)

İşlək prototip (working prototype)

Layihənin və ya məhsulun alfa versiyası (alpha)

Layihənin və ya məhsulun qapalı beta-versiyası (private beta)

Layihənin və ya məhsulun açıq beta-versiyası (public beta)

2. START-UP MƏRHƏLƏSİ

İşə salma və ya **erkən start-up mərhələsi** (launch, or early start-up stage)

Start-up mərhələsi- innovasiyalı məhsulun istehsalı üzrə şirkətin yaradılması (Start-up stage)

İlk müştərilərlə iş, və ya **gec start-up mərhələsi** (first clients, or late start-up stage)

3. POST START-UP MƏRHƏLƏSİ

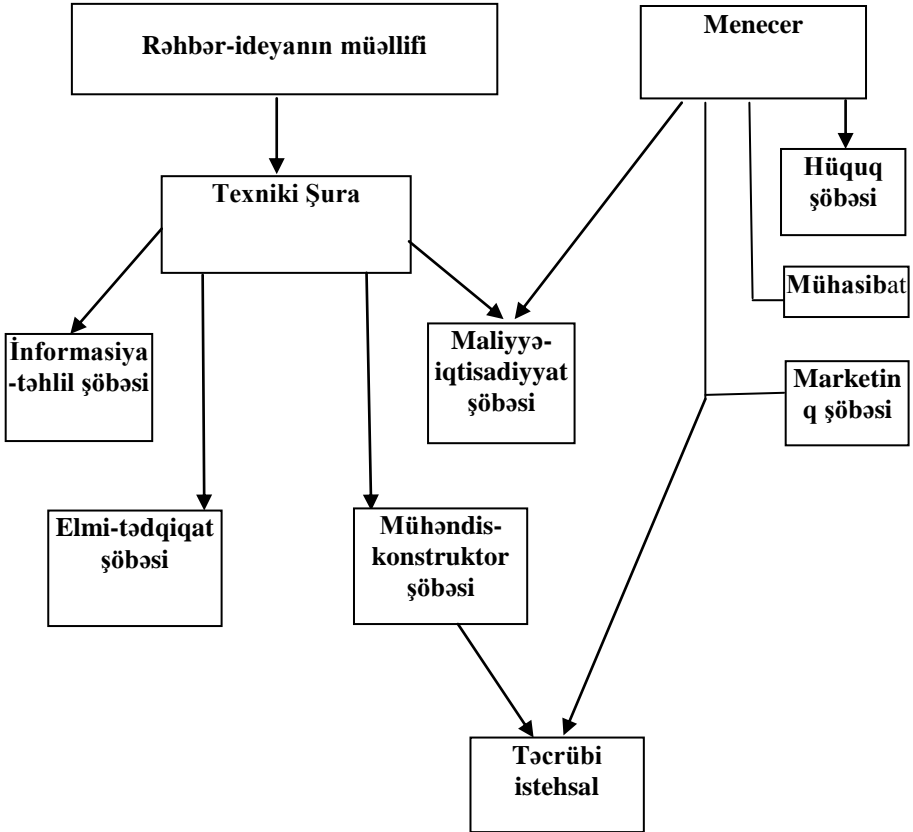
Artım (inkişaf) mərhələsi (growth stage)

Genişləndirmə mərhələsi (ekspansion stage)

Pre-IPO mərhələsi (Initial Public Offering vasitəsilə bazara çıxışda və ya şirkət tərəfindən səhmlərin birjada ilkin yerləşdirilməsi)

IPO mərhələsi (IPO-ya çıxanda)

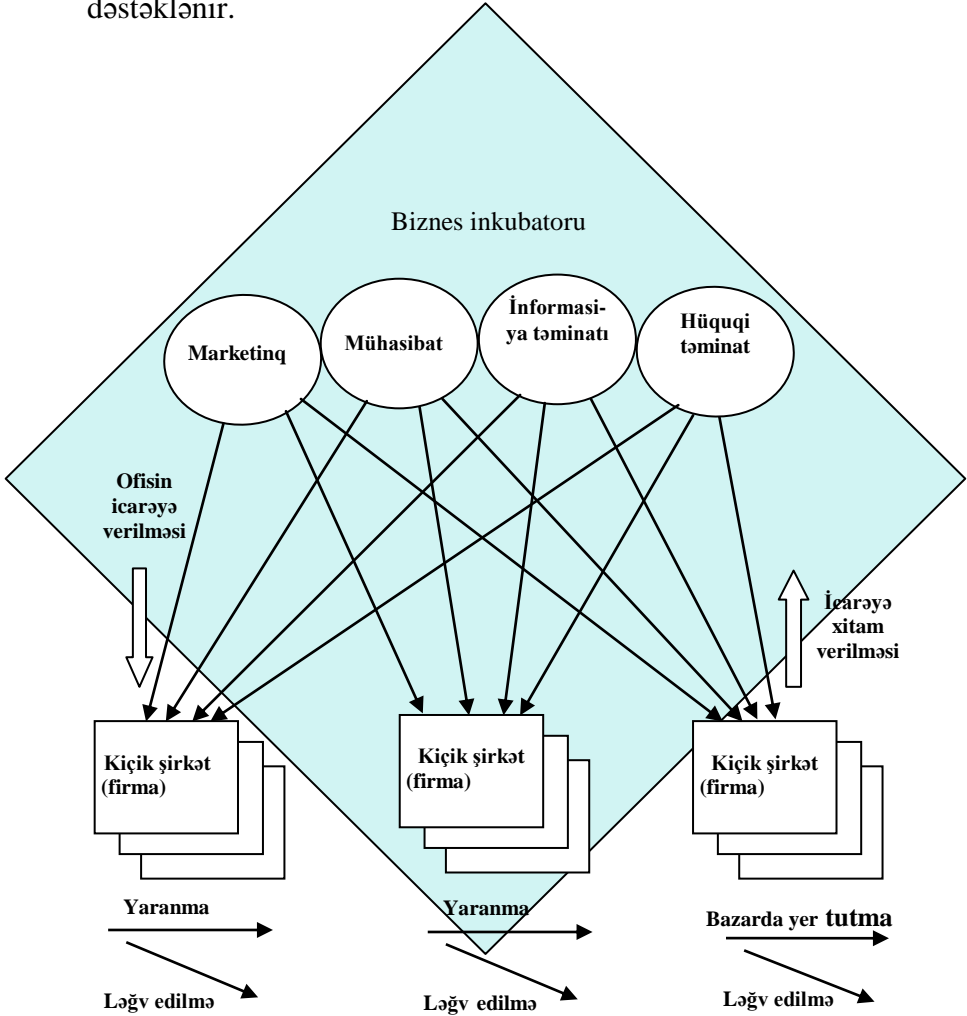
Kiçik innovasiya (vençur) şirkətinin strukturu şəkil 7.3-də göstərilmişdir.

Şəkil 7.3. Kiçik innovasiya (vençur) şirkətinin strukturu

8. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNƏ TƏŞKİLATI DƏSTƏK FORMALARI

İnnovasiya fəaliyyəti biznes-infrastrukturı, texnoparklar, texnopolislər və ixtisaslaşdırılmış vençur fondları vasitəsilə dəstəklənir.

Şəkil 8.1. Biznes inkubatorunun fəaliyyət sxemi

Biznes-infrastrukturları kiçik, o cümlədən innovasiyalı müəssisələri müqavilələr əsasında dəstəkləyən strukturlardır. Ən sadə şəkildə belə dəstək güzəştli şərtlərlə kiçik şirkətlərə otaqların icarəyə verilməsi, müasir şəraitdə isə şirkətlərə əlavə xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı olur.

Biznes inkubatoru eyni vaxtda bir neçə və hətta çoxsaylı şirkətlərə dəstək verə bilər.

Biznes inkubatorunun işi sxematik olaraq şəkil 8.1.-də əks olunmuşdur.

8.1. TEXNOPARK

Texnopark-sənaye obyektlərinin, elmi-tədqiqat şirkətlərinin, işgüzar mərkəzin, sərqi meydanının, tədris müəssisələrinin və bu obyektlərə xidmət göstərən anbarların, yaşayış qəsəbəsinin, mühafizə xidmətinin və s. cəmləşdiyi xüsusi ərazidir. Onun xüsusi halı **texnopolis**dir.

Texnopolis-xüsusi olaraq yaradılan və yığcam şəkildə müəyyən ərazidə yerləşdirilən elm və təcrübə istehsal sahəsi kiçik bir şəhərdir (elm şəhərciyi).

Bu obyektlərin tərkibindəki struktur vahidlərinin funksiyaları cədvəldə göstərilmişdir.

Cədvəl 8.1

Nö	Struktur vahidi	Texnoparkda mövcud olması	Yerinə yetirdiyi funksiyalar
1.	Elmi mərkəz	Vacibdir	Təşkilatlandırır və əlaqələndirir
2.	İnjiniring mərkəzi	Vacibdir	Yeni məhsul və texnologiyaları işləyib hazırlayır
3.	Təcrübə zavodu	Vacibdir	Elmi tutumlu məhsulları kiçik partiyalarla istehsal edir
4.	Ticarət təşkilatı	Vacibdir	Elmi tutumlu məhsulun bazarda sınaq tətbiqini həyata

			keçirir
5.	Tədris mərkəzi	Vacib deyil	Mütəxəssislərin ixtisaslarını artırır
6.	Biznes-inkubatoru	Vacib deyil	İnnovasiyalı məhsul istehsal edən firmaları dəstəkləyir

Nümunə kimi ali təhsil müəssisəsinin tərkibində yaradılması mümkün olan (xaricdə bu geniş yayılmışdır) texnoparkın nizamnaməsinin layihəsi təqdim edilir.

**Ali məktəbin nəzdində yaradılan texnoparkın
NİZAMNAMƏSİNİN LAYİHƏSİ**

1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1.1 **Texnopark** ali məktəbin təsis etdiyi müəssisə kimi hüquqi şəxs statusuna malik olan, tədris, elm, ekspert-məsləhət və istehsalat proqramlarını həyata keçirən, Azərbaycan Respublikasında təhsilin, elmin və iqtisadiyyatın inkişafına xidmət göstərən tədris-elm-istehsalat kompleksidir.

1.2. **Texnopark** Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, «Təhsil haqqında qanuna», «Mülki Məcəlləyə», digər qanunvericilik aktlarına, Azərbaycan

Respublikası Nazirlər Kabinetinin 30 mart 1995-ci il tarixli, 72 sayli qərarı ilə

təsdiq edilmiş «Ali təhsil müəssisəsi haqqında əsasnamə»yə, 6 noyabr 1995-ci il

tarixli, 242 saylı qərarı ilə təsdiq edilmiş, «Ali və orta ixtisas təhsili

müəssisələrinin fəaliyyəti ilə bağlı əsasnamələr»ə (1-6-ci əlavələr), ali məktəbin

Nizamnaməsinə uyğun olaraq təsərrüfat hesablı müəssisə kimi fəaliyyət göstərir.

1.3. **Texnoparkın** yaradılmasında məqsəd ali məktəbin əsas fondlarından,

kadr potensialından, istifadə etməklə ali məktəbin binasında müasir tələblərə uyğun səviyyədə elm, tədris, ekspert-məsləhət və istehsalat fəaliyyəti təşkil etməklə prioritetli ixtisaslar üzrə kadrlar hazırlanmasının, təsərrüfat müqavilələri üzrə elmi-tədqiqat və layihə konstruktor işlərinin aparılmasının, onların nəticələrinin yayılmasını tədris prosesinə və istehsalata tətbiq olunmasını təmin etməkdir.

1.4. **Texnoparkın** ünvanı: Bakı şəhəri.

1.5. **Texnoparkda** tədris və elmi-tədqiqat işləri Azərbaycan və rus dillərində təşkil olunur. Müstəsna hallarda, sifarişçilərin arzusu ilə ingilis dilində də təlim və elmi işlər təşkil oluna bilər.

1.6. **Texnopark** üzərində ali məktəbin və özünün adları həkk olunmuş möhürə, künc şampına, banklarda hesablaşma hesabına, o cümlədən valyuta hesabına malik olan qurumdur və öz fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada ali məktəbin rəhbərliyi və müvafiq dövlət qurumları, qarşısında hesabat verir.

1.7. **Texnoparkın** təsisçisi ali məktəbdir.

2. **TEXNOPARKIN VƏZİFƏLƏRİ**

Texnoparkın əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

– müasir tələblərə cavab verən və tədris, elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor, ekspert-məsləhət və istehsalat fəaliyyətini həyata keçirən, çevik struktura malik qurumların yaradılması;

– ali məktəbin tələbələri üçün müasir tələblərə cavab verən tədris planlarına müvafiq tədrisin təşkili;

– ali məktəbin professor-müəllim heyətinin və elmi əməkdaşlarının staj-keçməsinin, ixtisasartırmasının və yenidən-hazırlanmasının təşkili;

– müasir şərait üçün prioritetli istiqamətlər, ixtisaslar və ixtisaslaşmalar üzrə bakalavriat və magistratura pilləsində mütəxəssis hazırlığında iştirak;

– ölkədəki və xaricdəki hüquqi və fiziki şəxslərin sifarişləri ilə təsərrüfat müqavilələr əsasında elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor, ekspert-məsləhət və istehsalat xidmətləri üzrə işlərin yerinə yetirilməsi;

– elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinin tədris prosesinə və istehsalata tətbiq edilməsi;

– ölkədəki və xaricdəki müəssisələrə və şirkətlərə ekspert-məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi;

– ölkədəki və xaricdəki qurumların sifarişi ilə mütəxəssislərin ixtisasartırmasının, stajkeçməsinin və yenidən-hazırlanmasının təşkili;

– ali məktəbdə tədrisin və elmi-tədqiqat işlərinin maddi-texniki bazasının daimi modernizə edilməsi üçün vəsaitlərin əldə edilməsi;

– tədrisin və elmi tədqiqat işlərinin nəticələrinin yayılması üçün konfranslar, seminarlar, dəyirmi stolların və s. təşkil edilməsi;

– Azərbaycanın və xarici ölkələrinin özəl və dövlət qurumlarının **Texnoparkın** fəaliyyətinə cəlb edilməsi üçün zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi.

3. TEXNOPARKIN ƏMLAKI VƏ MALİYYƏ-TƏSƏRRÜFAT FƏALİYYƏTİ

3.1. **Texnoparkın** fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə onun sərəncamına

verilmiş əmlak (binalar, auditoriyalar, otaqlar, torpaq sahələri, maşınar,

avadanlıqlar və s.) ali məktəbə məxsus olan dövlət mülkiyyətidir.

3.2. **Texnoparkın** əmlakının digər hissəsini müəssisələr və şirkətlər

tərəfindən müddətsiz və əvəzsiz onun sərəncamına verilmiş daşınan əmlak

(avadanlıq, cihazlar, tədris ləvazimatı, təsərrüfat ləvazimatları, digər maddi texniki

təchizat vasitələri, proqram təminatı və s.) təşkil edir.

3.3. **Texnopark** ölkədəki və xaricdəki hüquqi və fiziki şəxslərin müxtəlif təyinatlı daşınan əmlak növlərini, avadanlıqları, proqram vasitələrini və s. əvəzsiz olaraq öz sərəncamına və eləcə də icarəyə götürmək hüququna malikdir.

3.4. **Texnopark** sərəncamında olan əmlakı digər hüquqi və fiziki şəxslərə icarəyə verə bilməz.

3.5. **Texnoparkm** öz fəaliyyətini təşkil etmək üçün aşağıdakı maliyyə vəsaitlərinə malik olmaq hüququ vardır:

– ali məktəbə şirkətlərin, müəssisələrin məqsədli şəkildə ayırıqları maliyyə vəsaitləri;

– ödənişli əsaslarla həyata keçirilən tədris, elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor, ekspert-məsləhət və istehsalat fəaliyyətinin təşkilindən əldə olunan maliyyə vəsaitləri;

– ölkədəki və xaricdəki hüquqi və fiziki şəxslərdən daxil olan xeyriyyəçilik, sponsorluq və məqsədli ödəmələr, bank kreditləri, qrantlar və qanunvericilikdə icazə verilən digər maliyyə vəsaitləri.

3.6. **Texnoparkın** fəaliyyətini stimullaşdırmaq və inkişafını təmin etmək üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada 5 il müddətinə qurum vergi və rüsumlardan azad edilir.

3.7. **Texnopark** öz fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi maliyyə vəsaitinin

(xərcləri, əmək haqlarını, vergiləri, digər ödəmələri çıxmaqla yerdə qalan gəlirin) müəyyən hissəsini ali məktəbin hesabına köçürür.

3.8. Ali məktəb şirkətlərin və müəssisələrin **Texnoparkın** sərəncamına verdiyi və onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə sərf etdiyi əmlakın və maliyyə vəsaitlərinin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi əsasında müdafiəsinə zəmanət verir.

3.9. **Texnopark** sərəncamında olan və icarəyə götürdüyü əmlakdan və

maliyyə vəsaitlərindən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq

olaraq istifadə edir. Bu müddəə **Texnoparkın** fəaliyyətinə qoşulan yerli və

xaricdəki digər qurumların verdikləri əmlak və maliyyə vəsaitlərinə də aiddir.

3.10. **Texnoparkın** Nizamnamə fondu manat təşkil edir və 1 paydan ibarətdir.

4. TEXNOPARKIN STRUKTURU

4.1. **Texnoparkın** strukturu onun qarşısında qoyulan vəzifələrin xarakterindən və məzmunundan asılı olaraq təsisçinin razılığı əsasında müəyyən fəaliyyət müddəti üçün tərtib olunur və zəruri hallarda eyni qaydada strukturda

dəyişikliklər edilir.

4.2. **Texnoparkın** strukturuna rəhbərlik, idarəetmə aparatı, tədris qurumları, elmi qurumlar, inzibati - təsərrüfat və istehsalat qurumları daxil ola bilər.

4.3. Rəhbər işçilərin işə qəbul edilməsi və işdən azad edilməsi təsisçinin razılığı ilə həyata keçirilir.

4.4. Struktura daxil olan qurumların ştat cədvəlləri təsisçinin razılığı ilə təsdiq edilir.

4.5. **Texnopark** fəaliyyətinin bütün sahələri üzrə operativ olaraq müxtəlif işlərin icrasını təmin etmək məqsədilə müvəqqəti yaradıcı kollektivlər təşkil etmək hüququna malikdir.

5. TEXNOPARKIN FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

5.1. **Texnoparkın** tədris, elmi-tədqiqat, layihə-konstruktor, ekspert-məsləhət və istehsalat fəaliyyətinin təşkili Azərbaycan Respublikasının təhsil haqqında qanunvericilik aktlarının tələblərinə və ali məktəbin Nizamnaməsinə müvafiq həyata keçirilir.

5.2. Dinləyicilərin ixtisasartırmaya, stajkeçməyə və yenidən hazırlanmaya qəbulu hüquqi və fiziki şəxslərlə bağlanmış müqavilələr əsasında həyata keçirilir.

5.3. **Texnoparkın** elmi və istehsalat fəaliyyəti ölkədəki və xaricdəki hüquqi və fiziki şəxslər ilə birbaşa bağlanmış müqavilələr əsasında həyata keçirilir.

5.4. **Texnoparkda** tədris proqramları ali məktəbin və Nizamnaməsinə müvafiq həyata keçirilir.

6. TEXNOPARKIN İDARƏ OLUNMASI

6.1. **Texnoparkın** idarə olunması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, ali məktəbin Nizamnaməsinə və bu Nizamnaməyə uyğun olaraq vahid rəhbərlik və kolleqiallıq prinsipləri əsasında həyata keçirilir.

6.2. **Texnoparkın** ali kolleqial idarə orqanı Elmi-texniki Şuradır.

6.3. Şuranın müstəsna səlahiyyətinə aşağıdakılar aiddir:

– **Texnoparkın** Nizamnaməsinə və nizamnamə kapitalının miqdarını dəyişdirmək;

– **Texnoparkın** idarəetmə orqanlarını yaratmaq və onların səlahiyyətlərinə vaxtından əvvəl xitam vermək;

– **Texnoparkın** fəaliyyəti haqqında periodik hesabatları dinləmək və təsdiq etmək;

– **Texnoparkın** yenidən təşkili və ləğvi haqqında qərarlar qəbul etmək;

– **Texnoparkın** gəlirlərini bölüşdürmək;

6.4. **Texnoparka** təsisçilərin razılığı ilə ali məktəbin rektorunun əmri ilə təyin edilmiş direktor (bir qayda olaraq daimi Bakıda yaşayan azərbaycan vətəndaşı) rəhbərlik edir. Direktor ali məktəbin daxilində, ölkədə və xaricdə **Texnoparkı** təmsil edir, rəhbər işçilər (müavinlər) istisna olmaqla digər əməkdaşların işə qəbul edilməsi və işdən azad olunması, bölmələrin və şöbələrin fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı əmrlər və sərəncamlar verir, müqavilələr bağlayır. Direktor **Texnoparkın** fəaliyyəti haqqında ildə bir dəfə ali məktəbin Elmi Şurası qarşısında hesabat verir.

6.5. Elmi-texniki Şuranın iclasları arasında **Texnoparkın** fəaliyyəti ilə bağlı məsələləri həll etmək üçün İdarə heyəti yaradılır.

6.6. **Texnoparkın** İdarə heyətinə direktor, onun 2 müavini (elmi-tədris işləri və təsərrüfat işləri üzrə) və mühasib daxildir.

7. DİGƏR MÜDDƏALAR

7.1. Bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmayan digər məsələlər təsisçi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada həll edilir.

7.2. Bu Nizamnamə onun dövlət qeydiyyatından keçdiyi andan qüvvəyə minir.

7.3. Bu Nizamnamə təsisçilərin yığıncağının yekdil qərarı əsasında tamamlana, tam, yaxud qismən dəyişdirilə bilər.

7.4. Gələcəkdə bu Nizamnamənin hər hansı müddəası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil edərsə, qanunvericiliyin müddəaları tətbiq edilir.

9. VENÇUR FONDLARI

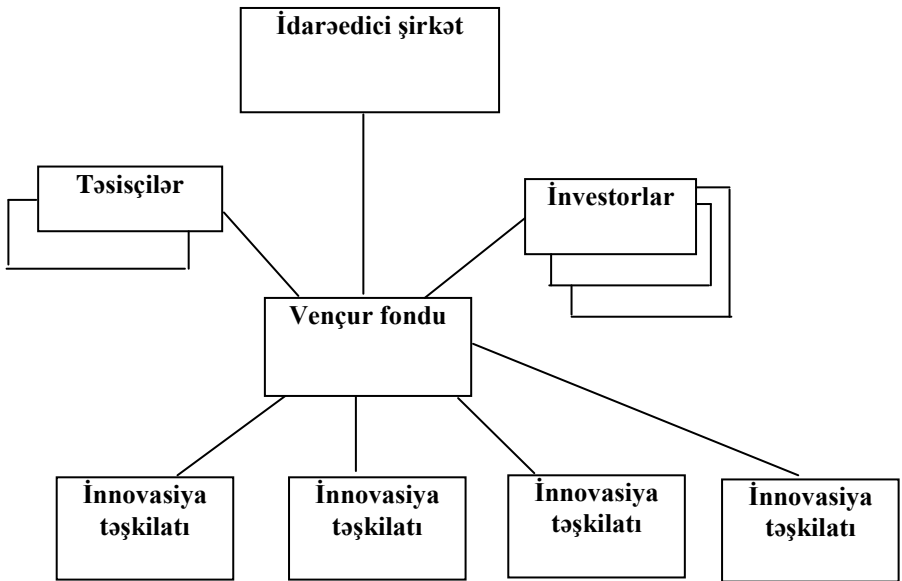
Vençur fondları yüksək ehtimallı riskləri qəbul etməyə hazır olan və vençur təşkilatlarının maliyyələşdirilməsi yolu ilə gəlirlərinin əhəmiyyətli dərəcədə artacağını gözləyən investorlar tərəfindən yaradılır.

Riski azaltmaq üçün vençur fondları kapitallarını elmin müxtəlif sahələrinə qoyurlar (diversifikasiya edirlər) və maliyyələşdirmə üçün layihələri çox ehtiyatla və səylə seçirlər.

Vençur fondlarının investorları və təsisçiləri aşağıdakılar ola bilər:

- müəssisələr və müəssisələrin birliyi;
- banklar;
- dövlət strukturları;
- paylı investisiya fondları;
- sığorta şirkətləri;
- ayrı-ayrı şəxslər;

Vençur fondunun strukturu şəkil 9.1-də göstərilmişdir.

Şəkil 9.1. Vençur fondunun strukturu

Risqlərin xüsusiyyətləri cədvəldə göstərilmişdir

Cədvəl 9.1

Nö	Qərar qəbul edilən sahələr	Adı	Xarakteristikası
1.	Texniki-iqtisadi və təşkilatlı qərarlarla bağlı	Yeni məhsulla tələbatın olmaması	Bu istehlakçının məhsuldan imtina etməsi mümkünlüyü nəticəsində istehsalçı müəssisənin itkilərinin ehtimalıdır. O, müəssisənin məhsuluna tələbatın azalması nəticəsində itirdiyi mümkün olan iqtisadi və mənəvi zərərlə xarakterizə olunur.

2.	Məsələnin elmi-texniki həllində ortaya çıxan	Orijinallığı	İstehsalda və bazarda orijinal texnologiyaya tələbat olmaya bilər
		Texnoloji cəhətdən adekvat olmaması	Yeni məhsul istehsalatda texnoloji cəhətdən tətbiq edilə bilən halda investisiya üçün cəlbedici olur.
3.	Layihəni hazırlayarkən və qiymətləndirilərkən ortaya çıxan	Maliyyə baxımından qeyri adekvatlığı	İnnovasiya layihələrinin əhəmiyyətinin onu həyata keçirmək üçün ayrılan maliyyə vəsaitlərinə uyğun gəlməməsi
		Texniki-iqtisadi hesablamalarda qüsurlar	Əmək, vaxt və digər resursların sərfinin real tələb olunan göstəricilərə uyğun gəlməməsi
4.	Əsasən işlərin icrasının təşkili ilə bağlı olan	Layihənin idarə olunma bilməməsi	Layihənin uğurla həyata keçirilməsi layihənin orijinallığının və dərinə işlənməsinin, idarəedici komandanın birgə və peşəkarlığının yüksək olmasını nəzərdə tutur.

Risqlərlə mübarizə mexanizmləri aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

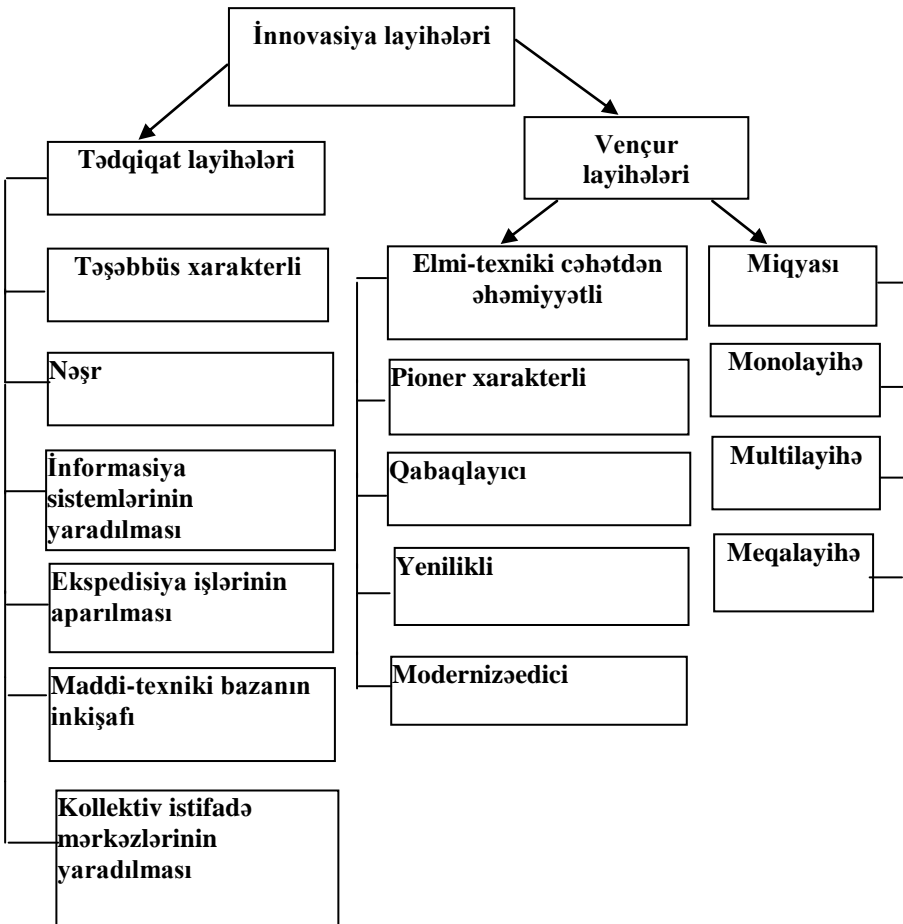
Cədvəl 9.2

Nö	Riski azaltma metodları	Metodun təsir etmə mexanizmi
1	Yayınma	Əhəmiyyətli riskin olduğu aşkar edilən halda (partnyorlar tərəfindən müqavilə şərtləri yerinə yetirilməyəndə, kontragentlər təsir edəndə) innovasiya layihəsinin həyata keçirilməsindən imtina edilir.

2	Paylaşdırma	İnvestisiya kapitalında payları formalaşdırmaq yolu ilə riskin layihə iştirakçıları (investorlar) arasında paylanması. Yüksək səmərəlilik gözləndə tətbiq olunur
3	Ayrılma (dissipasiya)	Xoşagəlməz vəziyyət yaranan halda qarşılıqlı kömək haqqında müqaviləyə əsasən riskin paylanması (paylanmanın bir variantıdır)
4	Bölünmə(diver sifikasiya)	Bir neçə investisiya layihələrinə investisiya qoymaq yolu ilə tətbiq olunur.
5	Lokallaşdırma	Riskin mənbəyi dəqiq müəyyən edilən halda istifadə olunur (iri şirkətlər bu metoddan müstəqil vençur təşkilatları vasitəsilə investisiya layihələrini həyata keçirmək yolu ilə istifadə edirlər).
6	Kompensasiya	Gələcəkdə mümkün çətinlikləri kompensasiya etmək üçün ehtiyatlar yaratmaq yolu ilə həyata keçirilən qabaqlayıcı metoddur.
7	Sığortalama	Müvafiq təşkilatlarla sığorta müqavilələrinin bağlanması
8	Hecirləmə	Qiymətlərin mümkün xoşagəlməz dəyişmələrində istifadə olunur. Bu metod satış və fyuçers razılaşmalarına müqavilələrin eyni zamanda bağlanılmasına əsaslanır.

10. İNNOVASIYA LAYİHƏLƏRİ. LAYİHƏLƏRDƏ RİSK AMİLLƏRİ VƏ ONLARLA MÜBARİZƏ

İnnovasiya layihələri yeni sistemlərin və texnologiyaların yaradılması nou-hau və digər yeniliklər əldə etmək məqsədilə həyata keçirilən layihələrə deyilir. İnnovasiya layihələrinin müxtəlif əlamətlərə görə təsnifatı şəkil 10.1-də göstərilmişdir.

Şəkil 10.1. İnnovasiya layihələrinin təsnifat sxemi

İştirakçıların sayına, ətraf mühitə təsirinə və ölçülərinə görə layihənin miqyası müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan **kiçik, orta, böyük və nəhəng layihələr** mövcuddur.

Monolayihə özünəməxsus növə, miqyasa və struktura malik olan ayrıca bir layihədir.

Multilayihə bir neçə monolayihədən təşkil olunmuş layihələr kompleksidir.

Meqalayihə özündə mono və multilayihələri birləşdirən məqsədli proqram və ya inkişaf proqramlarıdır.

İştirakçıların sayına, ətraf mühitə təsirinə və ölçülərinə görə layihənin miqyası müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan **kiçik, orta, böyük və nəhəng layihələr** mövcuddur.

Monolayihə özünəməxsus növə, miqyasa və struktura malik olan ayrıca bir layihədir.

Multilayihə bir neçə monolayihədən təşkil olunmuş layihələr kompleksidir.

Meqalayihə özündə mono və multilayihələri birləşdirən məqsədli proqram və ya inkişaf proqramlarıdır.

Layihənin növü onun yerinə yetirdiyi mühit və fəaliyyət sahəsi ilə müəyyənləşdirilir. Məsələn, təşkilatı layihə, texnoloji layihə, təhsil layihəsi, iqtisadi layihə, qarışıq layihə və s.

İnnovasiya layihələrin həyata keçirilməsi risk amili ilə bağlıdır.

İştirakçıların sayına, ətraf mühitə təsirinə və ölçülərinə görə layihənin miqyası müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan **kiçik, orta, böyük və nəhəng layihələr** mövcuddur.

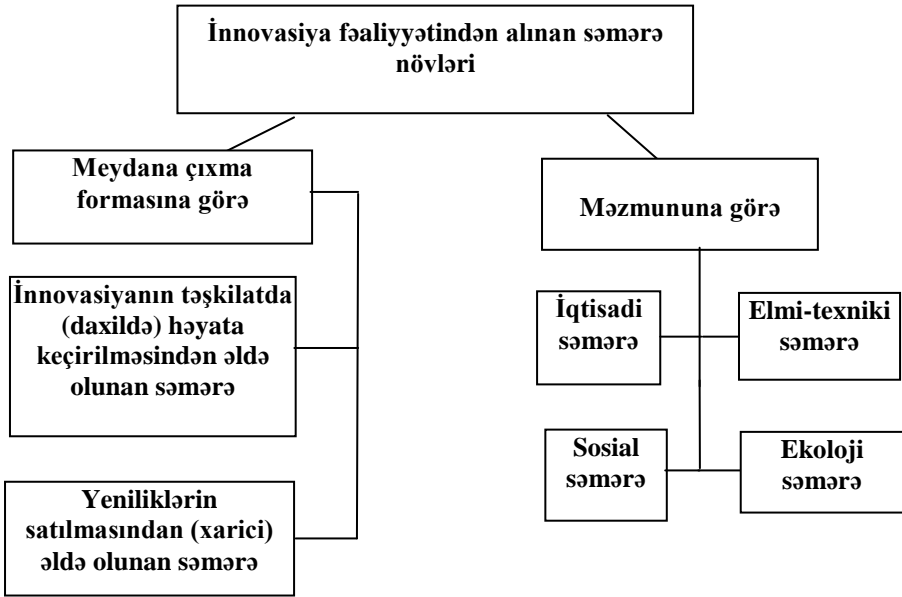
İnnovasiya menecmentində riski şirkətin bazarda gözlənilən tələbatı tapmayan yeni məhsulların və xidmətlərin istehsalına, yeni texnikanın və texnologiyanın işlənilib hazırlanmasına, eləcə də gözlənilən səmərəni verməyən idarəetmə innovasiyalarına qoyulan sərmayələrin itirilmə ehtimalı kimi qiymətləndirirlər.

İnnovasiya layihələrinin riski qeyri-müəyyənlik şəraitində gözlənilən nəticəni ehtimal xarakterli nəzərə alır.

11. İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN VERƏ BİLƏCƏYİ SƏMƏRƏ VƏ ONUN HESABLANMASI

İnnovasiya fəaliyyətindən əldə olunan səmərənin strukturu şəkil 11.1.-də göstərilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, elmi-texniki, sosial və ekoloji səmərələr iqtisadi potensiala malikdirlər.

Şəkil 11.1. İnnovasiya fəaliyyətindən əldə olunan səmərənin strukturu

İnnovasiya fəaliyyətindən əldə olunan səmərənin hesablanması 4 göstərici sistemində aparılır:

1) **Təmiz diskontlaşdırılmış gəlir** (net present value)-layihənin həyata keçirilməsi periodunda ödəniş axınlarının (N) bu günə gətirilmiş (diskontlaşdırılmış) cəmidir.

CF ödənişlər axını (Cash Flow) CF_t - layihənin realizə periodunun hər t ilindəki ($t=1, \dots, N$) ödəniş, IC (Invested Capital) $IC = -CF_0$ ölçüsündəki ilkin kapital qoyuluşudur.

Ödənişlər axını adı altında (CF) cari mədaxil və məxaricinin saldosu, bəzən isə təmiz gəlir və eləcə də beynəlxalq maliyyə hesablaşması sisteminin müəyyən etdiyi EBITDA göstəricisi (Earnings before Interests, Taxes, Depreciation and Amortization)- faizlərə görə ödəmələr, vergi ödəmələri və amortizasiya xərcləri çıxıldıqdan sonra yerdə qalan mənfəət nəzərdə tutulur. Təmiz diskontlaşdırılmış gəlirin meyarlıq qiyməti > 0 olmalıdır.

$$NRV = -CI + \sum_{t=1}^N \frac{CF_t}{(1+i)^t},$$

2) **Mənfəətlilik indeksi** (Profitability Index)-təmiz diskontlaşdırılmış gəlirin (NRV) ilkin investisiyalara (IC) nisbəti ilə tapılır. Bu göstərici əldə olunan mənfəətin xərclərdən neçə dəfə çox olduğunu göstərir. Meyarlıq qiyməti > 1 .

Bu göstərici (NRV) ilə bağlıdır. O eyni elementlər üzərində qurulur və onun qiyməti (NRV)-dən asılıdır: Əgər (NRV) müsbətdirsə $PI > 1$ və əksinə. Əgər $PI < 1$ - layihə səmərəsizdir.

$$PI = \frac{NRV}{CI}$$

3) **Ödəmə müddəti** (Pay-Back Period)- bu, aylarla, illərlə ölçülən elə bir müddətdir (perioddur) ki, həmin vaxtdan başlayaraq ilkin qoyulmuş vəsaitlər CI və layihə ilə bağlı olan digər xərclər onun həyata keçirilməsinin ümumi nəticələri (CI) tərəfindən üstələnilir.

Kriterial qiyməti $< N$

$$PBP = \frac{CI}{CF_{t_{or}}}$$

4) **Daxili mənfəətlilik norması** (Internal Rate of Return)- bu, investisiyaların elə ödəmə stavkasıdır ki, bu halda $NRV = 0$ Bu göstərici ehtiyatların cəlb olunmasının dəyəri meyarına görə maliyyələşdirmə mənbəyinin seçilməsində orientir rolunu oynayır. Əks halda investorumun maliyyələşdirmə haqqında qərar qəbul edilərkən investorumun potensial mənfəətliliyini xarakterizə edir.

$$NRV = -CI + \sum_{t=1}^N \frac{CF_t}{(1 + IRR)^t} = 0$$

12. İNNOVASIYA BİZNESİNİN TƏŞKİLİ

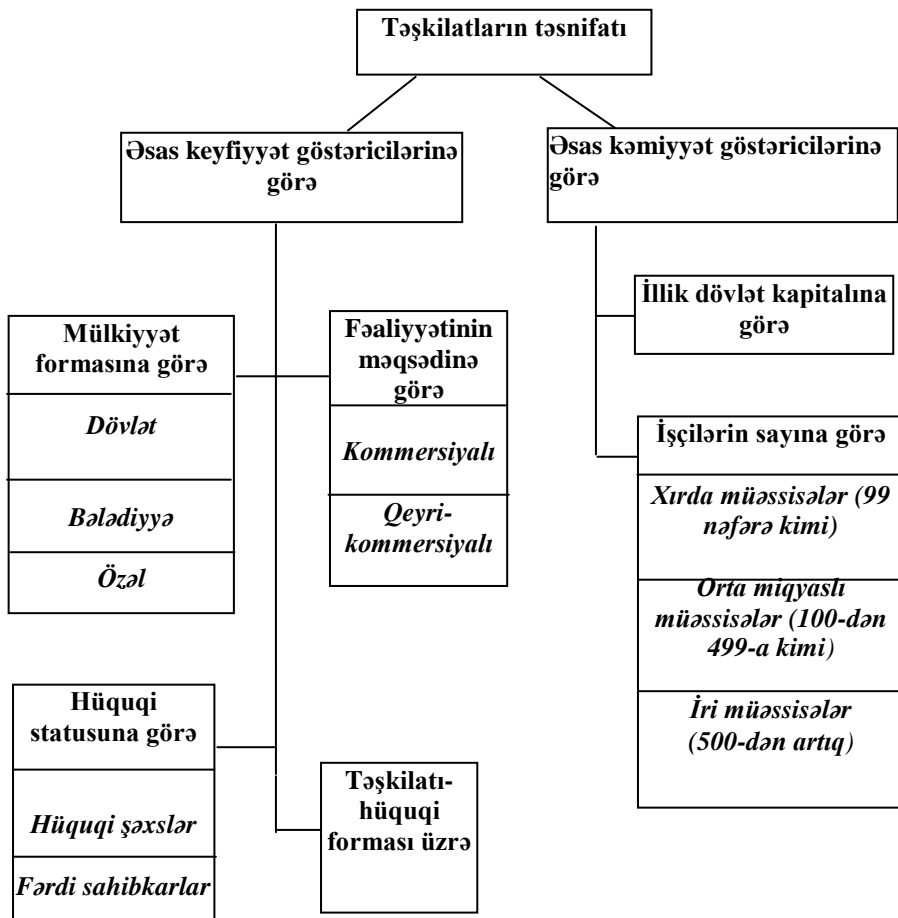
İnnovasiya biznesinin təşkili hər bir yenilikçi alim üçün mütləq xüsusi status alınmasını, yəni özünün müəssisəsinin rəsmi dövlət qeydiyyatından keçirilməsini nəzərdə tutur. Bu müəssisə və ya təşkilat qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş istənilən statusa malik ola bilər.

Təşkilatlar **keyfiyyət** və **kəmiyyət** göstəricilərinə görə **təsnifatlaşdırılırlar**. **Keyfiyyət göstəriciləri** təsərrüfat hüququnun subyektivi olan təşkilatın (müəssisənin) mülkiyyət formasını, əmlak hüquqlarının nisbətini, idarəetmə strukturunu və təsisçilərin məsuliyyətlərini əks etdirirlər. **Əsas kəmiyyət göstəriciləri** isə işçilərin sayı və illik kapital dövriyyəsidir.

Əmlak əlamətləri sahibkarın əmlakının formasını və sahibkarlıq fəaliyyəti subyektinin təsisçilərinin (iştirakçıların) əmlak hüquqlarını əks etdirir.

Təşkilatı əlamətlər təsərrüfat fəaliyyətinin subyektinin idarəetmə struktur-unda əks olunur.

Mülkiyyət sahibinin, iştirakçıların (təsisçilərin) müxtəlif təşkilatı-hüquqi formalarda qarşılıqlı fəaliyyətinin xüsusiyyətləri onların müəssisənin cari işlərinə iştirak dərəcəsində özünü göstərir. Müxtəlif təşkilatı-hüquqi formalarda məsuliyyətlər də eyni olmur.

Şəkil 12.1. İnnovasiya təşkilatlarının təsnifat sxemi

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə hüquqi şəxslər, fərdi sahibkarlar və eləcə də ayrı-ayrı fərdlər müqavilə əsasında məşğul ola bilərlər.

Hüquqi şəxslər vətəndaşlar tərəfində müstəqil, və ya digər hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən yaradılan təşkilatlardır. Özünün, başqa təsərrüfatın və ya operat-iv idarəetmədə olan ayrıca əmlaka malik təşkilat hüquqi şəxs hesab edilir. Hüquqi şəxs öhdəliklərinə özünün əmlakı ilə cavab verir.

Vətəndaşlar, və ya müqavilə əsasında bir qrup şəxs hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olurlar. Onlar öhdəliklərinə görə özlərinə məxsus bütün əmlakları ilə cavab verirlər.

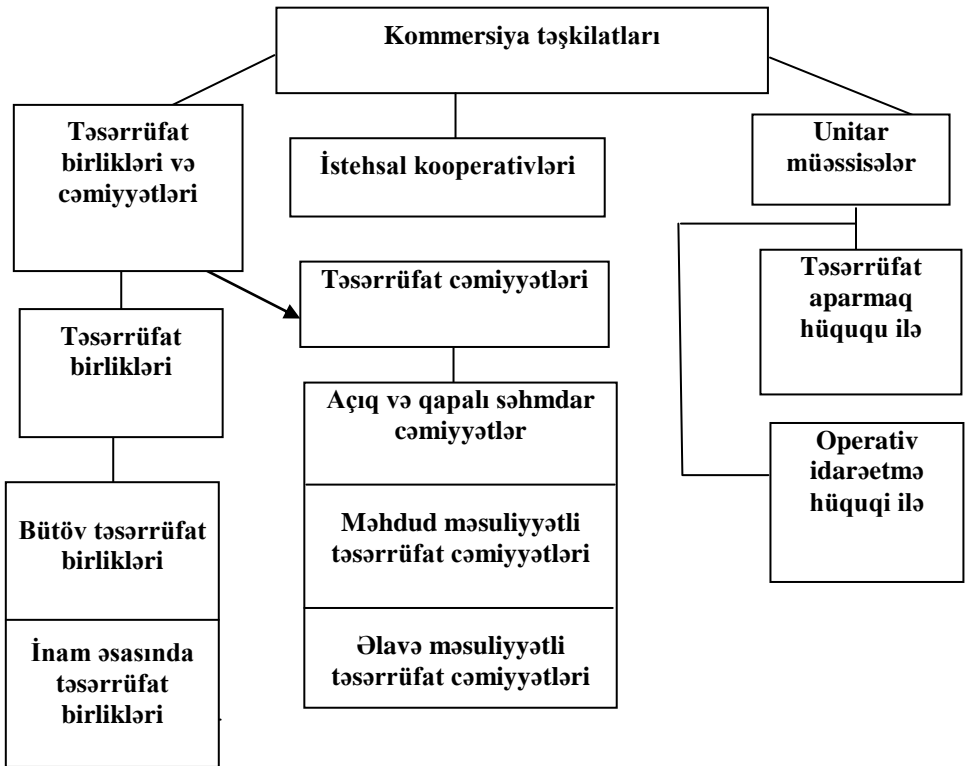
Sahibkarlıq fəaliyyəti mülkiyyətinə görə **kommersiya** və **qeyri-kommersiya xarakterli** ola bilər. Gəlir əldə etmək məqsədi güdən fəaliyyət **kommersiya xarakterli** hesab olunur. Əgər sahibkarlıq fəaliyyətində gəlir əldə etmək məqsəd deyilsə, belə təşkilat **qeyri-kommersiya** təşkilatı hesab olunur.

Mülki məcəlləyə görə kommersiya təşkilatları müəyyən təşkilatı-hüquqi formalarda yaradıla və fəaliyyət göstərə bilərlər.

Müəssisə (şirkət, firma) adı altında və bir nəfərin kommersiya müəssisəsi (fərdi sahibkarlar), və ya əsasında kapitalların birləşdirilməsi, yaxud da dövlət mülkiyyəti duran kommersiya təşkilatı nəzərdə tutulur.

Bir nəfərin müəssisəsi- həmin şəxsin və ya ailəsinin mülkiyyəti hesab olunur və o, öhdəliklərinə görə müəssisənin bütün kapitalı və özünün şəxsi əmlakı (əgər o müəssisənin kapitalından ayrılmayıbsa) ilə cavab verir.

Kommersiya təşkilatlarının strukturu şəkil 12.2-də göstərilmişdir.

Şəkil 12.2. Kommersiya təşkilatlarının strukturu

12.1. TƏSƏRRÜFAT HÜQUQU SUBYEKTLƏRİNİN YARADILMA ÜSULLARI, QAYDALARI VƏ BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Təsərrüfat hüquqi subyektlərinin (THS) yaradılması sahibkarlıq fəaliyyətinin subyekt hüquqi statusunu almaq məqsədinə çatmaq üçün hüquqi əhəmiyyətli işlərin görülməsi deməkdir.

THS-lərin yaradılması üçün **təsisedici-sərəncamverici, təsisedici, müqaviləli-təsisedici** və **icazəli-təsisedici** üsullar mövcuddur.

Təsisedici-sərəncamverici üsul unitar dövlət və bələdiyyə müəssisələri yaradılarkən istifadə olunur. Belə müəssisələrin yaradılması üçün əsas dövlət və bələdiyyə orqanının aktı (sərəncamı) hesab olunur.

Təsisedici üsul sahibkarlıq fəaliyyətinin subyekti statusunun bir şəxsin (təsisedicinin) qərarı əsasında verilməsinə əsaslanır. Bu üsulla fərdi sahibkarın statusu verilir və ya bir iştirakçısı olan hüquqi şəxsi yaradılır.

Müqaviləli təsisedici üsul onunla fərqlənir ki, komməriya təşkilatının bir neçə təsisçisi vardır və onlar təşkilatın hüquqi bacarığının və özlərinin hüquqlarının həcmini müqavilə əsasında müəyyən edirlər.

İcazəli təsisedici üsul subyektin yaradılması üçün dövlət orqanının icazə verməsini tələb edir. Məsələn, komməriya təşkilatlarının assosiasiyada və ya ittifaqda birləşdirilməsi üçün antiinhisar orqanının icazəsini almaq lazımdır. Bu orqanın icazəsi olmadan subyekt təşkil edilə bilməz.

THS dövlət qeydiyyatından keçdikdən sonra yaranmış hesab olunur. Fərdi sahibkar üçün qeydiyyat sahibkarlıq fəaliyyətinin başlanğıc mərhələsi hesab edilir. Bundan fərqli olaraq komməriya təşkilatının yaradılması qeydiyyatdan əvvəl başlayır, əvvəlcə təsisçilərin tərkibi müəyyən edilir, təsis sənədləri hazırlanır və qəbul olunur.

Hər ölkənin qanunvericilik aktları komməriya təşkilatının təsisçilərinin tərkibi və sayının tənzimlənməsi üçün müəyyən qaydalar nəzərdə tutur.

Təsərrüfat birliyi bir nəfər tərəfindən yaradıla bilər. Lakin təsərrüfat birliyi təsisçi bir şəxs olan digər təsərrüfat birliyi tərəfindən təsis edilə bilməz.

Təsərrüfat kooperativlərinin üzvlərinin muimial sayı 5-dir.

Qapalı tipli səhmdar cəmiyyətin səhmdarlarının sayı 50-dən çox ola bilməz. Bu rəqəm səhmdarların cəmiyyətin idarəedilməsində hüquqlarını təmin etmək üçün optimal hesab olunur. Əgər səhmdarların sayı qanunla müəyyən edilmiş həddi aşarsa, onda cəmiyyət bir il ərzində açıq səhmdar cəmiyyəyə çevrilməli və ya ləğv olunmalıdır.

Açıq tipli səhmdar cəmiyyətlərin səhmdarlarının sayı məhdudlaşdırılmır.

Fiziki şəxslər üçün də təsərrüfat fəaliyyətində iştirak üçün məhdudiyətlər qoyula bilər. Məsələn, Rusiya Federasiyasının notariat xidməti haqqında qanunu notariusa eyni zamanda sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmağa icazə vermir.

Eyni məhdudiyətlər vəkillərə, dövlət qulluqçularına və vətəndaşların bir sıra digər kateqoriyalarına da aid edilir.

Təşkilatın təsisçiləri özlərinin gələcək fəaliyyətlərinin təşkilatı-hüquqi formasını əvvəlcədən müəyyənləşdirməlidirlər.

Bir qayda olaraq qanunlar təşkilatı-hüquqi forma məsələsini təsisçilərin ixtiyarına buraxırlar. Lakin istisnalar olur. Məsələn, Rusiyanın “Banklar və bank fəaliyyəti haqqında” qanununa görə kredit təşkilatı yalnız təsərrüfat cəmiyyəti kimi, auditor fəaliyyəti isə, əksinə, açıq səhmdar cəmiyyətindən başqa istənilən formada yaradıla bilər.

Növbəti mərhələ təsis sənədlərinin hazırlanmasıdır. Təşkilatı-hüquqi formadan və təsisçilərin tərkibindən asılı olaraq təsis sənədləri nizamnamə və təsis müqaviləsi və ya yalnız təsis müqaviləsi olur.

Nizamnamə təsis müqaviləsi ilə birlikdə (yaxud müstəqil olaraq) təşkilatın hüquqi statusunu müəyyən edir. Nizamnamə məhdud və əlavə məsuliyyətli cəmiyyətlər üçün təsis müqaviləsindən sonra ikinci, istehsal kooperativləri, dövlət və bələdiyyə unitar müəssisələri və səhmdar cəmiyyətlər üçün isə yeganə təsis sənədidir.

Nizamnamədə **təşkilatın təşkilatı-hüquqi forması, adı, yerləşdiyi ünvan, nizamnamə kapitalının məbləği, nizamnamə kapitalının ödənişi üzrə öhdəliklərin pozulmasına görə iştirakçılarının məsuliyyəti, idarəetmə orqanlarının strukturu, kompetensiyaları (səlahiyyətləri) və digər məlumatlar göstərilir.**

Bir sıra kommersiya təşkilatlarından qanunla nizamnamədə mütləq müəyyən məlumatların yer tapması tələb olunur. Məsələn, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər nizamnamədə **hər iştirakçının payını, əlavə məsuliyyətli cəmiyyətlər isə iştirakçılarının əlavə məsuliyyətinin miqdarını, onların əmanətlərinin dəyərindən neçə dəfə artıq olduğunu göstərməlidirlər. İstehsal kooperativlərinin nizamnaməsində üzvlərin pay üzvlük haqlarının məbləğini müəyyən edən şərtlər, onların ödəmə qaydaları, eləcə də üzvlərin kooperativin pozulmasına görə məsuliyyətləri göstərməlidir.**

Təsis müqaviləsi hüquqi şəxsin bütün təsisçiləri tərəfindən imzalanır və bu sənəddə onlar hüquqi şəxs yaratmaq üçün öhdəlik götürür, onun hüquqi bacarığının həcmi, məqsədlərini, fəaliyyətinin istiqamətlərini, öz əmlaklarının, hüquqi şəxsin fəaliyyətində iştiraklarının şərtlərini göstərirlər.

Təsis müqaviləsi mülki-hüquqi sövdələşmənin bir növüdür, ona görə də bu sənəd mülki qanunvericiliyinin tələblərinə cavab verməlidir. Bu müqavilə yazılı şəkildə hüquqi cəhətdən bacarıqlı, fiziki şəxslər üçün isə sağlam insanlar tərəfindən könüllü olaraq bağlanır.

Təsis sənədlərinin tərtibatında əsas məqsəd kommersiya təşkilatının kontragentlərinə onun hüquqi bacarığının həcmi, fəaliyyətinin məqsədləri və qərar qəbuletmə qaydaları haqqında məlumat verməkdir.

Məhz bun görə müqavilədə öz əksini tapmış məlumatlar kommersiya sirri ola bilməzlər.

Kommersiya təşkilatının əlamətlərindən biri də **onun adıdır**. Hüquqi şəxs özünə məxsus ada malik olmalı və bu

adda onun təşkilatı-hüquqi forması, bir sıra hallarda isə fəaliyyətinin xarakteri göstərilməlidir. Ad hüquqi şəxsin fərdləşdiril-məsinə xidmət edir. Təbiidir ki, təsisçilər ad seçərkən bazarda mövcud olan müəssisələr haqqında məlumatlar malik olurlar. Eyni adla bir neçə təşkilatın yaranmasının qarşısını almaq üçün əvvəlcədən adları təkrarlamaya yoxlamaq tələb olunur.

Kommersiya təşkilatı özünə istənilən adı seçə bilər. Lakin istisnalar da mümkündür. Məsələn, Rusiya Federasiyasının “Əmtəə birjalari və birja ticarəti haqqında” qanununun tələblərinə cavab verməyən təşkilatlar birja fəaliyyəti ilə bağlı ola bilməzlər.

Şirkətin öz adına hüququ intellektual əmlak obyektini hesab olunur, qeydiyyatdan keçirilir və sahibinin mütləq hüququna aid edilir. Şirkətin qeydiyyatdan keçmiş adını qanunsuz istifadə edən şəxs buna son qoymalı və bundan ad sahibinə dəyən zərəri ödəməlidir.

Qeydiyyatdan əvvəl həll olunması vacib olan **növbəti məsələ təşkilatın yerləşəcəyi məkanın müəyyən edilməsidir**. Hüquqi şəxsin real yerləşdiyi yer onun hüquqi ünvanı, daha doğrusu onun idarəetmə orqanlarının yerləşdiyi konkret ünvandır. Praktikada hüquqi ünvan dövlət qeydiyyatından keçmə müddətinə alınmış əmtəə hesab olunur və təşkilatın real yeri ilə əlaqəli olur.

Təşkilatın yaradılmasına qədər onun nizamnamə kapitalının heç olmasa yarısı formalaşmalıdır. Bir sıra hallarda, məsələn, unitar təşkilat yaradılanda nizamnamə kapitalı qeydiyyata kimi tam ödənilməlidir. Nizamnamə kapitalını pulla yox, əmlakla da ödəməyə icazə verilir. Belə əmlak üzərində üçüncü tərəfin hüququ olmamalı, girovda və ya həbs altında olmamalıdır.

Dövlət qeydiyyatı təsərrüfat hüququnun subyektinin yaradılmasının son **mərhələsidir**. Hüquqi şəxs dövlət qeydiyyatı

yatından keçəndən sonra yaradılmış hesab olunur. Eyni qayda fərdi sahibkara da şamil olunur.

Dövlət qeydiyyatı bir neçə məqsəd güdür. Hər şeydən əvvəl qeydiyyatın məqsədi subyektin bazarda yerini və onun hüquqi bacarığının həcmi müəyyən etməkdir. Bundan başqa qeydiyyat vergi tutulmasını təmin etmək və müəyyən fəaliyyət növünün həyata keçirilməsinə nəzarət etmək yolu ilə vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi güdür.

Bir sıra fəaliyyət növləri üçün dövlət qeydiyyatından **əlavə lisenziya alma proseduru** həyata keçirilir. Bu qabaqcadan dövlət nəzarəti formasıdır, bu zaman sahibkarlıq hüququnun subyektinin müəyyən fəaliyyətini **həyata keçirmək üçün potensial imkanın olması** yoxlanılır.

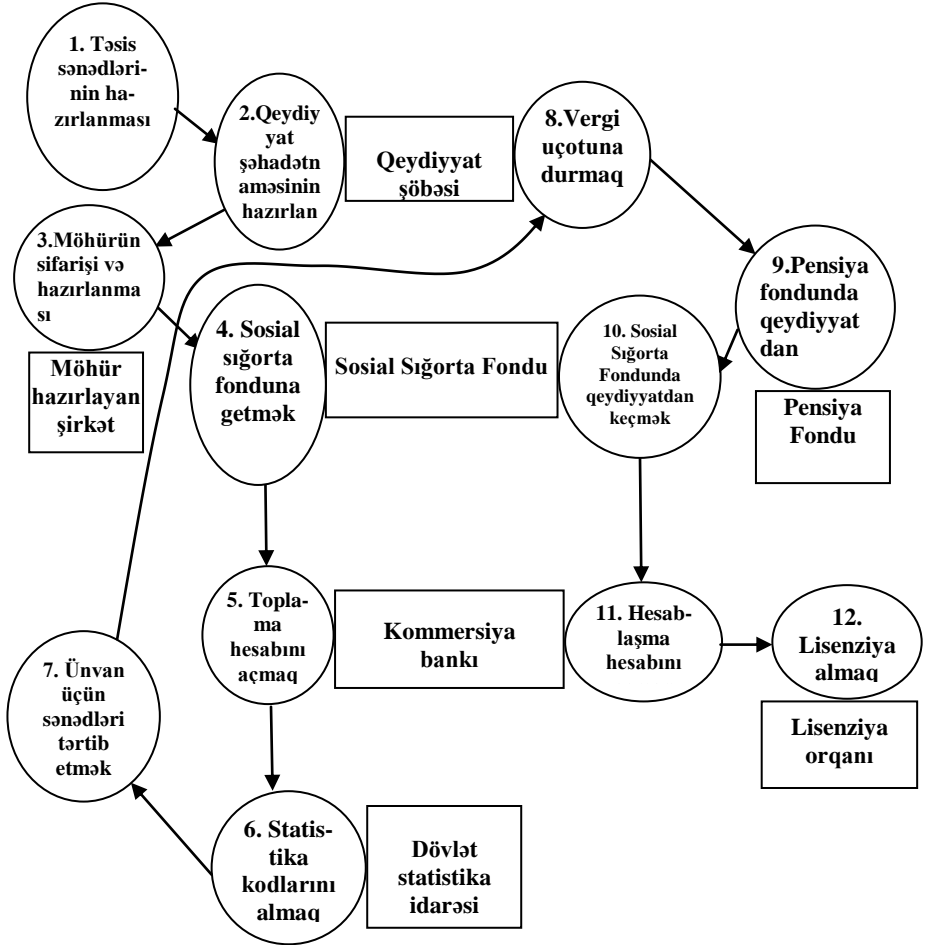
Ən populyar təsərrüfat-hüquqi forma məhdud məsuliyyətli cəmiyyətdir, belə forma sürətlə inkişaf edən kiçik biznesi təşkil etmək üçün çox yararlıdır və idarəetməyə çoxsaylı mütəxəssis cəlb olunmasını tələb etmir.

Müəssisənin qeydiyyatdan keçirilməsi həm qanunvericilik sahəsində biliklərin, həm də müəyyən miqdarda pul vəsaitlərinin olmasını tələb edir.

Məhdud məsuliyyətli cəmiyyətin (MMC) misalında müəssisənin yaranma prosesinin alqoritmin addımlarla və sxematik olaraq aşağıdakı kimi təsvir etmək olar.

1. Təsis sənədlərinin hazırlanması
2. Qeydiyyat haqqında şəhadətnamənin alınması
3. Möhürün sifarişi və hazırlanması
4. Sosial sığorta fonduna getmək
5. Toplama hesabının açılması
6. Statistika kodlarının alınması
7. Ünvan üçün sənədlərin tərtib edilməsi
8. Vergi uçotuna durulması
9. Sosial sığorta fondunda qeydiyyatdan keçirilməsi
10. Pensiya fondunda qeydiyyatdan keçirilməsi
11. Hesablaşma hesabının açılması

Sxematik olaraq bu proses şəkil 12.3-də göstərilmişdir.

Şəkil 12.3. MMC-nin yaradılması prosesinin sxemi

13. İNNOVASIYALARIN KOMMERSİYALAŞDIRILMASI

Hər hansı bir sahədə tədqiqat aparan yenilikçi alimlər əldə etdikləri innovasiya xarakterli nəticələrin praktikada tətbiqinə nail olmaq və sonda müəyyən gəlir əldə etmək üçün müəyyən çətinliklərlə üzləşirlər. Bunlar bir tərəfdən informasiya qıtlığı və bürokratik əngəllərlə, digər tərəfdən isə işləmələri bazarda görmək perspektivini qiymətləndirə bilməməklə bağlıdır.

Ona görə də onlar əldə etdikləri texnika və texnologiyaların kommersiyalaşdırılması sahəsində müəyyən biliklər əldə etməlidirlər.

İşləmələrin qiymətləndirilməsi üçün İngiltərənin Warwick Venture təşkilatının təklif etdiyi metodika uğurlu hesab edilir. Bu metodika aşağıdakı 10 göstəricinin qiymətləndirmə variantlarından birini seçməyi tələb edir.

1. Texnologiyanın (işləmənin) unikallığı

Qiymət 5 - Texnologiyanın müxtəlif aspektləri beynəlxalq patentlər paketi ilə müdafiə olunmuşdur.

Qiymət 4 - Texnologiyanın əsasları beynəlxalq patentlə müdafiə olunmuş, yaxud analoqunun yaradılması çox vaxt tələb edən mürəkkəb kompüter proqramları komplekti vardır.

Qiymət 3 - Patent almaq üçün ərizə verilmişdir, yaxud mürəkkəb kompüter proqramları paketi işlənmişdir.

Qiymət 2 - Patent almaq üçün ərizə verilmişdir, yaxud mürəkkəb olmayan kompüter proqram komplekti və ya nou-hau təklif olunmuşdur.

Qiymət 1 - Patentləşdirilə bilən maraqlı elmi nəticə əldə olunmuşdur.

Qiymət 0 - Texnologiyanın yalnız ideyası mövcuddur.

2. Texnologiyanın tətbiqə hazırlıq dərəcəsi

Qiymət 5 - Texnologiya tam yoxlanılıb və miqyaslı tətbiqə hazırdır.

Qiymət 4 - Texnologiya tam yoxlanılıb, pilot layihəsi uğurla başlanılıbdır.

Qiymət 3 - Texnologiya laboratoriyada işləyir, pilot layihənin başlanmasına hazırdır.

Qiymət 2 - Texnologiya laboratoriyada işləyir, lakin səmərəsi dayanıqlı deyildir.

Qiymət 1 - Oxşar texnologiyalar əvvəllər işlənib hazırlanmışdır, texnologiya nəzəri baxımından işləməlidir.

Qiymət 0 - Texnologiya nəzəri cəhətdən işləməlidir, lakin yoxlama aparıl-mamışdır.

3. Texnologiyanın bazarının həcmi

Qiymət 5 - Bu texnologiya üçün beynəlxalq bazarın həcmi 1 milyard dollardan çoxdur.

Qiymət 4 - Beynəlxalq bazarın həcmi 100 milyon dollardan çoxdur.

Qiymət 3 - Beynəlxalq bazarın həcmi 30 milyon dollardan çoxdur.

Qiymət 2 - Beynəlxalq bazarın həcmi 10 milyon dollardan çoxdur.

Qiymət 1 - Beynəlxalq bazarın həcmi 3 milyon dollardan çoxdur.

Qiymət 0 - Beynəlxalq bazarın həcmi 3 milyon dollardan azdır.

4. Gözlənilən mənfəətin miqdarı

Qiymət 5 - Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 70 % təşkil edir.

Qiymət 4 - Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 50 % təşkil edir.

Qiymət 3 - Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 30 % təşkil edir.

Qiymət 2 - Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 20 % təşkil edir.

Qiymət 1 - Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 15 % təşkil edir.

Qiymət 0 – Texnologiyanın istifadəsindən əldə olunan mənfəət bütün xərcləri çıxandan sonra mənfəət 15 %-dən azdır.

5. Bazardakı rəqabətin dərəcəsi

Qiymət 5 - Tamamilə yeni bazardır, praktiki olaraq rəqib yoxdur.

Qiymət 4 - Bazar nisbətən yenidir, rəqiblər texnoloji və ya marketinq üstün-lüyünə malik olmayan kiçik şirkətlərdir.

Qiymət 3 - Bazar nisbətən yenidir, rəqiblər kiçik şirkətlərdir, onların bəziləri üstünlüyə malikdirlər, ya da vençur maliyyələşdirilmə imkanları vardır.

Qiymət 2 - Bazar yaranmışdır, orada orta ölçülü şirkətlər çoxluq təşkil edirlər.

Qiymət 1 - Bazar stabildir, orada yeni texnologiyaları qısa müddətdə uyğun-laşdıran və yaxud təkrar edə bilən iri şirkətlər çoxluq edirlər.

Qiymət 0 - Sabit bazara tamamilə bir neçə transmilli şirkətlər nəzarət edirlər.

6. Texnologiyanın rəqabət qabiliyyəti

Qiymət 5 - Texnologiya (məhsul) rəqib texnologiyaların heç olmasa bir is-tehlik parametrini bir neçə dəfə üstələyir, digər parametrlərə görə isə onlardan geri qalır.

Qiymət 4 - Texnologiya (məhsul) rəqib texnologiyaları heç olmasa bir is-tehlik parametrinə görə əhəmiyyətli dərəcədə üstələyir, digər parametrlərə görə isə onlardan geri qalır.

Qiymət 3 - Texnologiya (məhsul) rəqib texnologiyalardan heç olmasa bir istehlak göstəricisinə görə nisbətən (25%) yaxşıdır, lakin bir sıra parametrlərə görə azəhəmiyyətli çatışmazlıqları vardır.

Qiymət 2 - Texnologiya (məhsul) rəqib texnologiyalardan heç olmasa bir istehlak göstəricisinə görə nisbətən (25%) yaxşıdır, lakin bir sıra parametrlərə görə azəhəmiyyətli çatışmazlıqları vardır.

Qiymət 1 - Texnologiyanın məhsul potensial müştərilər üçün vacib olmayan üstünlüyə malikdir.

Qiymət 0 - Texnologiya (məhsulun) üstün cəhətləri yoxdur.

7. Bazara girməyin çətinlik dərəcəsi

Qiymət 5 - Beynəlxalq miqyasda potensial müştərilər müəyyən edilib, beynəlxalq distributor şirkətləri maraqlandırmışlar.

Qiymət 4 - Potensial müştərilər lokal miqyasda (ölkədə və ya ölkənin bir hissəsində) müəyyən edilib, yerli distributor şirkətləri maraqlandırmışlar.

Qiymət 3 - Potensial müştərilər və distributor şirkətləri asanlıqla müəyyən edilə bilənlər, texnologiyanın tətbiqi üçün gözə görünən maneələr yoxdur.

Qiymət 2 - Potensial müştərilərin profili müəyyən edilməyib, yaxud müştərilər müəyyən edilib, lakin texnologiyanın tətbiqi üçün bir sıra maneələr mövcuddur.

Qiymət 1 - Potensial müştərilər müəyyən edilib, lakin onların cəlb olunması üçün bir sıra maneələr mövcuddur.

Qiymət 0 - Bir neçə potensial müştəri müəyyən edilib, lakin onların cəlb olunması üçün bir sıra əhəmiyyətli maneələr mövcuddur.

8. Müştərilərin konservatizmlik dərəcəsi

Qiymət 5 - Potensial müştərilər yeni texnologiyaları (məhsulları) həvəslə eksperimentdən keçirirlər və onları testdən keçirmək üçün almağa hazırdırlar.

Qiymət 4 - Potensial müştərilər yeni texnologiyalarda (məhsullarda) üstün cəhətlər olduğu halda onları almağa hazırdırlar.

Qiymət 3 - Potensial müştərilər kifayət qədər ehtiyatlıdırlar, lakin üstünlük-lər olan halda yeni texnologiyaları (məhsulları) almağa hazırdırlar.

Qiymət 2 - Potensial müştərilər kifayət qədər konservativdirlər, onlar artıq özünü yaxşı göstərmiş texnologiyalara üstünlük verirlər, yeni texnologiyaları (məhsulları) yalnız onlarda əhəmiyyətli üstünlüklər olanda almağa hazırdırlar.

Qiymət 1 - Potensial müştərilər çox konservativdirlər onlar yeni texnologiyaları (məhsulları) nadir hallarda, özü də prinsipial üstünlüklər olanda alırlar.

Qiymət 0 – Qanunverici mənəvi və dini səbəblər üstünlük-lərdən asılı olmadan potensial müştərilər üçün təklif olunan texnologiyalar (məhsulları) almağa mane olurlar.

9. Komandanın öhdəlikləri

Qiymət 5 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri öz vaxtlarının 100% texnologiya üzərində işə sərf etməyə, şəxsi vəsaitləri ilə risk etməyə və texnologiyanın kommersiyalaşdırılması üçün öz əmlaklarını girov qoymağa hazırdırlar.

Qiymət 4 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri öz vaxtlarının 100%-ni texnologiya üzərində işə sərf etməyə illik gəlirin 25% həcmində vəsaitlərini texnologiyalarının kommersiyalaşdırılmasına sərf etməyə hazırdırlar.

Qiymət 3 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri öz vaxtlarının 50%-ni texnologiya üzərində işə

sərf etməyə və 2000 dollar həcmində vəsaitlərini texnologiyanın kommersiyalaşdırılmasına sərf etməyə hazırdılar.

Qiymət 2 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri özlərinin 20%-ni texnologiya üzərində işə sərf etməyə hazırdılar, lakin şəxsi vəsaitlərini texnologiyanın uğurla kommersiyalaşdırılmasına sərf etməyə hazır deyillər.

Qiymət 1 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri texnologiya üzərində məsləhətçi kimi işləməyə hazırdılar, lakin öz vəsaitlərini texnologiyanın uğurla kommersiyalaşdırılmasına sərf etməyə hazır deyillər.

Qiymət 0 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri hesab edirlər ki, onların texnologiya üzərində işləri bu mərhələdə bitmişdir.

10. Komandanın kommersiya tərkibi

Qiymət 5 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri yeni texnologiyaların kommersiyalaşdırılması sahəsində təcrübəyə malikdirlər.

Qiymət 4 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri yeni texnologiyaların kommersiyalaşdırılması sahəsində uğurlu olmayan təcrübəyə malikdirlər, lakin belə hesab edirlər ki, keçmiş səhvləri nəzərə ala bilərlər.

Qiymət 3 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri kommersiya şirkətlərində menecer kimi işləmişlər, lakin bu təcrübə kifayət deyildir.

Qiymət 2 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri kom-mersiya şirkətlərində işləmişlər, lakin menecer kimi yox.

Qiymət 1 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri kom-mersiya şirkətlərində işləmişlər, lakin belə şirkətlərdə mütəmadi əlaqələrdə olmamışlar.

Qiymət 0 - Texnologiyanın müəllifləri və komandanın digər üzvləri şirkətlərdə işləmişlər, onların tədqiqatları universitet tərəfindən maliyyələşdirilmişdir.

Əlbəttə belə qiymətləndirmə heç də son söz ola bilməz. Lakin təcrübə göstərmişdir ki, əldə olunmuş nəticə texnologiyanın kommersiyalaşdırılmağa hazırlığını obyektiv əks etdirə bilər.

14. TEXNOLOGİYALARIN TRANSFERİ

Texnologiyanın transferi (ötürülməsi) texnologiyanın sahibi olan şəxsin öz qərarı ilə onun müqavilə və ya başqa sövdələşmə ilə, eləcə də hüquqdan imtina müqaviləsi ilə, lisenziya müqaviləsi ilə və ya digər müqavilə ilə tam və ya hissəcə digər şəxsə verilməsidir.

Texnologiyaların transferi elmi işləmələrin kommersiyalaşdırılması, daha doğrusu yeni texnologiyanın (innovasiyanın) kommersiya məqsədilə istifadəyə verilməsindən, eləcə də mövcud texnologiyaların yayılmasından ibarətdir.

Transfer prosesində texnologiyaların sahibləri, alıcıları, dəllallar və məsləhətçi iştirak edir, onların hüquqi vəziyyəti müvafiq qanunlarla müəyyən edilir.

Texnologiyaların transferinin xüsusi iştirakçısı texnologiyanın verilməsi (ötürülməsi) haqqında müqavilələri qeydiyyatdan keçirən dövlət orqanıdır. Bir qayda olaraq bu vəzifəni ölkənin patent orqanı yerinə yetirir.

Texnologiyanın transferi aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

- texnologiyaya ehtiyacın müəyyən edilməsi;
- texnologiyanın istifadəsi üçün tələb olunan xərclərin qiymətləndirilməsi;
- informasiya axtarışı;
- danışıqların aparılması;
- müqavilənin bağlanması və texnologiyanın verilməsi;
- texnologiyanın istifadə olunması.

Ölkələrin qanunvericiliyində bu mərhələlər öz əksini normativ aktlarda əks olunur.

1995-ci ildə Avropada əsas vəzifəsi texnologiyaların transferində konsaltinq xidmətlərinin göstərilməsi olan relay-şəbəkə (relay network) yaradılmışdır. (bax:<http://science.nso.ru>)

15. İNTELLEKTUAL MÜLKİYYƏT

İntellektual mülkiyyət intellektual fəaliyyətin hüquqi cəhətdən qorunan nəticələrinə deyilir.

İntellektual mülkiyyətə aşağıdakılar aid edilə bilər:

- elmi, ədəbi və incəsənət əsərləri;
- elektron hesablayıcı maşınlar üçün proqramlar;
- verilənlər bazaları;
- ifalar;
- fonogrammalar;
- efirə verilən xəbərlər;
- ixtiralar;
- faydalı modellər;
- sənaye nümunələri;
- seleksiya məhsulları;
- inteqral mikrosxemlərin topologiyası;
- istehsalat sirləri (nou-hau);
- firma adları;
- əmtəə və xidmət təsvirləri;
- malların dünyaya gəlmə yerləri;
- kommertiya işarələri.

Sənaye mülkiyyəti istehsal sahəsində intellektual fəaliyyətin qanunla qorunan nəticələrinə deyilir. Sənaye mülkiyyətinin obyektləri ixtiralara verilən patentlər, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə təsvirləri, xidmət təsvirləri, firma adları, dünyaya gəlmə yeri və ya adı, eləcə də keyfiyyətsiz məhsulun qarşısının alınmasına göstərişlər ola bilər.

Sənaye mülkiyyəti anlayışı təkcə sənayeyə yox, həm də kənd təsərrüfatı və hasilat sənayesinə və sənaye və təbiət mənşəli məhsullara: şəraba, buğdaya, tütün yarpaqlarına, meyvələrə, mal-qaraya, faydalı qazıntılara, mineral sulara , pivəyə, güllərə, una da şamil edilə bilər.

İntellektual mülkiyyətin obyektləri müəlliflik hüququnun, patent qanunvericiliyinin və qonşu hüquqların obyektləri hesab olunur.

Qanunvericilikdə intellektual mülkiyyətin sənədləşdirilməsi, ötürülməsi, qorunması və bununla bağlı beynəlxalq razılaşmaların sənədləşdirilməsi öz əksini tapmalıdır.

Patent hər dövlətin ixtiraların, sənaye nümunələrinin, faydalı modellərin hüquqi qorunması üçün verdiyi sənəddir. Patent ixtiranı, sənaye nümunəsini, faydalı modeli istifadə edən hər kəsdən onun müəllifindən icazə alınmasının vacibliyini təsdiq edir. Patenti sahibinin hüquqları isə ölkənin patent qanunvericiliyində öz əksini tapır. Həmin qanunvericilikdə patentin qüvvədə olma müddəti də göstərilir.

Patentin sahibi ixtiranın, sənaye nümunəsinin və faydalı modelin müəllifləri, işəgötürənlər, müəlliflərin və işəgötürənlərin hüquqi varisləri və dövlət ola bilər.

Qanunvericilik aktlarında patent sahibinin hüquqları və vəzifələri aşağıdakı şəkildə müəyyən olunur.

Vəzifələr:

- öz hüquqlarından qanuni üsullarla istifadə etmək;
- öz hüquqlarından istifadə edərkən digər şəxslərin hüquqlarını pozmamaq;
- dəymiş zərəri ödəmək.

Hüquqlar:

- patentin mütləq sahibi olmaq;
- müdafiə hüququna malik olmaq;
- digər patent sahiblərindən zorla lisenziya təqdim etməyi tələb etmək;
- patenti digər şəxsə vermək;

- patenti varislərinə vermək.

Əvvəlcədən istifadə hüququ ixtiraya prioritet arayışı alınmazdan qabaq eyni həlli ixtiranın müəllifindən asılı olmayaraq vicdanla istifadə etmiş və yaxud ona hazırlıq görmüş şəxsə istifadəni genişləndirmək şərtlə verilir. Bu hüquq digər hüquqi və fiziki şəxsə ixtiranın istifadə edildiyi istehsalatla birgə verilə bilər.

Patent qanunvericiliyinə və müəllif hüququna görə yaradıcı əməyinin nəticəsi intellektual mülkiyyət olan şəxs **müəllif hesab edilir**.

Müəllif və lisenziya müqaviləsi əsərlərin müəlliflərinin və patent sahiblərinin mülkiyyət hüququnun verilməsini (ötürülməsini) həyata keçirir.

Mütləq hüquqların ötürülməsi haqqında müəllif müqaviləsi hüquqların verdiyi şəxsə müqavilədə göstərilən hədlərdə əsərdən müəyyən qaydada istifadə etməyə və digər şəxslərə ondan istifadə etməyi qadağan etməyə icazə verir. Bu müqavilə istifadəçiyə və eyni qaydada hüquqları əldə etmiş digər şəxslərə mütləq hüquqların sahibi ilə əsərdən bərabər istifadə etmək hüququ verir.

Müəllif müqaviləsində əsərdən istifadə üsulları, hüququn verildiyi müddət və ərazi, mükafatın məbləği, onun müəyyən edilmə və ödənmə qaydaları göstərilir.

İxtira yeni iş, ixtira səviyyəsindədirsə və sənayedə istifadə oluna bilərsə o patent kimi dövlət sənədi ilə hüquqi cəhətdən qorunur. İxtira texnikanın cari səviyyəsinə nisbətən məlum deyilsə, o yeni hesab olunur. Əgər ixtira bu sahədəki mütəxəssis üçün texnikanın cari səviyyəsindən aşkarcasına məlum deyilsə o ixtira səviyyəsinə malikdir. Texnikanın səviyyəsi deyəndə ixtiranın ərizəsinə prioritet verilən tarixə qədər dünyada məlum olan istənilən məlumatlar nəzərdə tutulur. İxtira sənayedə, kənd təsərrüfatında, səhiyyədə və digər fəaliyyət sahəsində istifadə oluna bilərsə, o, sənayedə tətbiq edilən hesab olunur.

İxtira obyektləri qurğu, üsul, maddə, mikroorqanizmlər stammları, bitkilərin və canlıların hüceyrələri və eləcə də bu sadalananların yeni təyinatla istifadəsi ola bilər.

Patent verilməyən ixtiralara elmi nəzəriyyələr, riyazi üsullar, təsərrüfatın təşkili və idarə edilmə üsulları, şərti işarələr, cədvəllər, qaydalar, əqli əməliyyatların aparılma üsulları, alqoritmlər və hesablama maşınlarının proqramları, tikililərin layihələri və planlaşdırma sxemləri, məmulatların estetik tələbləri ödəməyə yönəldilən xarici görünüşünə aid həllər, inteqral mikrosxemlərin topologiyaları, bitki növləri və canlı cinsləri, ictimai maraqlara, humanizm və mənəvi prinsiplərə zidd olan həllər aid edilir.

Faydalı model yeni isə və sənayedə istifadə oluna bilərsə ona patent verilir. **Yenilik deyəndə** texnikanın cari səviyyəsinə görə modelin məlum olmayan əhəmiyyətli əlamətlərinin olması nəzərdə tutulur.

Sənaye nümunəsi yeni və orijinal isə ona patent verilir. **Yenilik deyəndə** nümunənin prioritet aldığı tarixə qədər dünyada məlum olan məlumatlarda nümunənin əhəmiyyətli əlamətlərinin məlum olmadığı nəzərdə tutulur. **Orijinallıq** isə yaradıcı xarakterin biruzə verdiyini nəzərdə tutur.

İxtiranın, sənaye nümunəsinin və faydalı modelin müəllifləri patent almaq, əgər intellektual mülkiyyət xidməti vəzifəsinin icrası nəticəsində yaranarsa mükafat almaq, pozulmuş hüquqlarının bərpasını və dəyişmiş zərərin ödənilməsini tələb etmək hüququn malikdirlər.

Müəllifin öz əsərinə görə aşağıdakı şəxsi qeyri-mülki hüquqları vardır.

- əsərin müəllifi kimi tanınmaq hüququ;
- əsərdən istifadə etmək və müəllifin əsl adı, ləqəbi altında və ya anonim istifadəyə icazə vermək hüququ;
- əsəri yazmaq və yaymağa icazə vermək və eləcə də onu geri çağırmaq hüququ;

- əsəri, onun adını müəllifin şəraf və ləyaqətinə toxunan istənilən təhrifdən qorumaq hüququ.

Müəllifin şəxsi qeyri-mülkiyyət hüquqları onun mülkiyyət hüquqlarından asılı olmayaraq əsərdən istifadə üçün mütləq hüquqlar digər şəxsə verildəndə də müəllifə mənsub olur.

16. İNTELLEKTUAL MÜLKİYYƏT ÜZƏRİNDƏ MÜƏLLİFLİK HÜQUQU

Müəllif hüququ elmi, ədəbi və incəsənət əsərləri üzərində intellektual hüquqdur.

Əsərin müəllifi:

- əsər üzərində mütləq hüququ;
- müəlliflik hüququ;
- müəllifin ad üzərində hüququ;
- əsərin toxunulmazlıq hüququ;
- əsərin yayılması hüququna malikdir.

Müəllifə həm də xidməti əsərin istifadəsi üçün mükafat alma, geriye çağırma, varislik əldə etmə, əsərlə tanış olma hüquqları verilə bilər.

Müəllif hüququnun obyektləri aşağıdakılar ola bilər:

- ədəbi əsərlər;
- dramatik-musiqili-dramatik və səhnə əsərləri;
- xoreografiya əsərləri və pantomimalar;
- mətnli və ya mətnsiz musiqi əsərləri;
- audiovizual əsərlər;
- rəsm əsərləri, heykəllər, qrafika, dizayn əsərləri, qrafiki hekayələr, komikslər, digər incəsənət əsərləri;
- Dekorativ –tətbiqi sənət və qrafiki incəsənət səhnə əsərləri;
- Memarlıq, şəhərsalma, bağça-park sənət əsərləri (layihə, çertyoj və maket şəklində) ;
- Foto əsərləri və fotoya analoqlu üsullarla alınmış əsərlər.

17. ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏSİNİN İNTELLEKTUAL MÜLKİYYƏTİNİN MÜHASİBAT UÇOTUNA DAXİL EDİLMƏSİ VƏ İNNOVASIYALI MÜƏSSİSƏNİN YARADILMASINA NİZAMNAMƏ KAPİTALI KİMİ DAXİL EDİLMƏSİ

Ali təhsil müəssisələri və elmi qurumlar büdcə təşkilatları olaraq onların əmlakının sahibinin razılığı olmadan, yuxarı orqanların razılığı ilə müstəqil olaraq və ya digər hüquqi şəxslərlə birgə təsərrüfat birlikləri yarada bilərlər. Bu hüquqi əsaslı iqtisadi və hüquqi mexanizm onlara elmi nəticələrini bazara çıxarmağa, yaratdıqları təsərrüfat birliklərinin idarə edilməsində və gəlirində iştirak etmək imkanı verir. Bu mexanizm təkcə gəlir əldə etmək imkanı deyil, ali təhsil məktəbi üçün həm də sənaye və digər sahələr ilə kadr hazırlığı və elmi tədqiqatlar üzrə strateji əməkdaşlığı dərinləşdirmək imkanı yaradır.

İntellektual mülkiyyətin mühasibat uçotuna daxil edilməsi qanunvericilik və hüquqi aktlarla, ali təhsil müəssisəsinin keyfiyyət sisteminin sənədlər ilə, təhsil sahəsində normativ və direktiv sənədlərlə, rektorun əmrləri və sərəncamları ilə, ali təhsil müəssisəsinin nizamnaməsi ilə və bu metodika ilə həyata keçirilir.

Metodika yaradılmış intellektual mülkiyyət obyektlərinin qeydiyyatı və mühasibat uçotuna daxil edilməsi qaydalarını və kiçik innovasiya sahibkarlığının inkişafını mərhələ-mərhələ izah edir və ali təhsil müəssisəsinə mənsub olan elmi-texniki və intellektual fəaliyyət nəticələrinin tətbiqini, onların hüquqi cəhətdən qorunmasını və qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

Ali təhsil müəssisələri yaradılan təsərrüfat birliklərinin nizamnamə kapitalına özünün intellektual fəaliyyətinin nəticələrini onlardan istifadə olunması ilə əlaqədar lisenziya müqavilələri bağlamaqla töhfə verirlər.

Bu nəticələrə EHM-lər üçün proqramlar, verilənlər bazaları, ixtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, seleksiya nəticələri, inteqral mikrosxemlərin topologiyaları, istehsalat sirləri (nou-haular) aid edilir.

Bu zaman nəticələr üzərində mütləq hüquqlar ali təhsil müəssisəsinə mənsub olur.

Bu işləri tənzimləyən sənədlər “Mülki Məcəllə”, “Büdcə Məcəlləsi”, büdcə təşkilatlarının fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericilik, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericilik, elmi-texniki siyasət üzrə qanunvericilik aktları və digər aktlardır.

Təsərrüfat birliklərinin yaradılması aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

- intellektual fəaliyyətin nəticələrinin (İFN) təhlili və hüquqi cəhətdən qorunması;

- İFN-in mühasibat uçotuna daxil edilməsi və qiymətləndirilməsi;

- təsərrüfat birliyinin (cəmiyyətinin) yaradılması haqqına qərarın qəbul edilməsi və nizamnamə kapitalında ali təhsil müəssisəsinin payının müəyyən edilməsi;

- birliyin (cəmiyyətin) qeydiyyat, uçota götürülməsi və hesabının açılması;

- İFN-dən istifadə hüququnun verilməsi üçün lisenziya müqaviləsinin bağlanması;

- otaqların icarəsi üzrə müsabiqə proseduraların təşkili və həyata keçirilməsi;

- icarə müqaviləsinin bağlanması.

İFN-in təhlili və hüquqi cəhətdən qorunması üçün aşağıdakı işlər görülməlidir:

- ali təhsil müəssisəsində İFN-inin inventarlaşdırılması;

- məqsəduyğun qiymətləndirilməsi və hüquqi cəhətdən qorunma üsulunun seçilməsi;

- biznes-planların tərtib edilməsi;

- innovasiyalı layihələrin seçilməsi;
- İFN-lərin elmi-texniki, hüquqi və iqtisadi təhlili;
- hüquqi qorunma qabiliyyətinin müəyyən edilməsi üçün patent tədqiqatlarının aparılması.

Əgər İFN qorunma qabiliyyətli və kommersiya baxımından perspektivlidirə, onda patent alma, qeydiyyat və ya kommersiya sirri rejimini seçməklə onun hüquqi qorunması təmin edilir.

Nou-hau (know-how) termini ilk dəfə 1916-cı ildə ABŞ-da məhkəmə praktikasında istifadə olunmuşdur. Birbaşa tərcüməsi “necə etməyi bilmək”dir.

Kommersiya sirri-informasiyanın konfidensial (gizli) saxlanması onun sahibinə mövcud vəziyyətdə və imkanlar daxilində gəlirlərini artırmaq, lazım olmayan xərclərdən qaçmaq, mal, iş və xidmət bazarında mövqeyini qorumaq və digər kommersiya xarakterli üstünlük əldə etmək imkanı yaradır. **Kommersiya sirri** olan informasiyaya elmi-texniki, texnoloji, istehsalat, maliyyə-iqtisadi və digər üçüncü şəxslərə məlum olmadığına görə potensial kommersiya dəyəri olan və kommersiya sirri rejimi tətbiq edildiyinə görə üçüncü şəxslərin əldə edə bilmədikləri informasiya aid edilir.

Nou-hau- istehsalat sirrini, başqa sözlə sahibkarlıq fəaliyyəti sirrini özündə ehtiva edən elmi-texniki, texnoloji, istehsalat, maliyyə-iqtisadi və digər informasiyadır.

Kommersiya sirri rejimi kommersiya sirri olan informasiyanın sahibinin onun gizli saxlanması üçün həyata keçirdiyi hüquqi, təşkilati, texniki və digər xarakterli tədbirlərdən ibarətdir. Bu tədbirlər kommersiya sirri haqqında qanunvericilik və normativ sənədlərin müddəalarına uyğun həyata keçirilir.

İnformasiya mənəvi cəhətdən həddindən artıq tez köhnəlibsə və patent alma prosesi çox vaxt tələb edirsə, onda onu nou-hau şəklində sənədləşdirmək sərfəlidir.

İFN-lərin mühasibat uçotuna daxil edilməsi və qiymətləndirilməsi aşağıdakı qaydada aparılır:

Əvvəlcə kommersiyalaşdırma üsulunun seçilməsi üçün:

- marketinq amilləri və bazar tədqiq olunur;
- maliyyə və iqtisadi təhlil aparılır;
- investisiyalara ehtiyaclar aşkarlanır;

Əgər bu tədqiqatların nəticələri kiçik müəssisə yaratmaqla İFN-in kommersiyalaşdırmanın mümkün olduğunu göstərsə o zaman aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilir:

- menecment, təşkilatı struktur, istehsal, satış və risklərin təhlilini özündə ehtiva edən innovasiya layihəsinin biznes-planı tərtib edilir;

- kiçik müəssisənin potensial həmtəsisçiləri ilə ilkin danışıqlar aparılır;

- təsisçi tərəflərin verəcəyi töhfələr (paylar) müəyyən olunur.

İFN-lər mühasibat uçotuna aşağıdakı ardıcılıqla daxil edilir:

- təsərrüfat cəmiyyətinin təsis edilməsi üçün ilkin qərar qəbul edilir;

- sonradan mühasibat uçotuna daxil etmək və ən aşağı sərhəddi müəyyən etmək məqsədilə İFN-nin yaradılması və ya alınması üçün xərclər qiymətləndirilir;

- nizamnamə kapitalına töhfə kimi verilən İFN-dən istifadə hüququ pulla dəyərləndirilir.

Büdcə uçotuna eyni zamanda aşağıdakı şərtlərə cavab verən qeyri-material aktivlər daxil edilə bilər:

- material-maddi (fiziki) strukturun olmaması;

- digər əmlaka görə identifikasiya edilmə (ayrılma) imkanı;

- işlərin yerinə yetirilməsində və ya xidmətlərin göstərilməsində və ya müəssisənin idarəetmə ehtiyatlarında məhsulun istifadəsi;

- uzun müddətli, daha doğrusu 12 aydan çox olan faydalı istifadə və ya 12 aydan çox olarsa adi əməliyyat tsiklində istifadə;

- bu aktivin sonradan yenidən satılması nəzərdə tutulmursa;

- aktivin mövcudluğunu təsdiq edən lazımi qaydada tərtib olunmuş sənədlərin mövcudluğu;

- aktiv üzərində mütləq hüququ təsbit edən lazımi qaydada tərtib olunmuş sənədlərin mövcudluğu;

- üzərində mütləq hüquqları aktiv (patent, şəhadətnamə, digər qoruma sənədləri) və ya elmi-texniki fəaliyyətin, o cümlədən potensial patent qabiliyyətli həllər və istehsalat sirləri (nou-hau) kommersiya sirri rejimində qorunan hüquqları təsdiq edən və lazımi qaydada tərtib olunmuş sənədlərin mövcudluğu.

Qeyri-material aktivlər büdcə uçotuna onların ilkin dəyəri ilə daxil edirlər.

Qeyri-material aktivlərin ilkin dəyəri kimi aktivlərin yaradılmasına və ya alınmasına sərf edilən faktiki vəsaitlərin cəmi nəzərdə tutulur.

Qeyri-material aktivlərin alınmasına və ya yaradılmasına sərf edilən vəsaitlər aşağıdakılardır:

- təchizatçıya (saticıya) müqavilə ilə ödənilmiş məbləğlər;

- təşkilatlara müqavilələr əsasında görülən işlərə görə ödənilən məbləğlər;

- hüquq sahibinə (saticıya) müqavilə əsasında hüquqdan istifadə üçün ödənilən məbləğlər;

- qeyri-material aktivlərin satın alınması ilə bağlı informasiya və məsləhət xidmətləri göstərilən təşkilatlara ödənilən məbləğlər;

- qeyri-material aktivlərdən istifadə hüququnun əldə edilməsi üçün ödənilən qeydiyyat haqları, dövlət rüsumları və digər ödəmələr;

- hüquq sahibinin mütləq mülkiyyət hüququnun satması (verməsi) ilə bağlı ödənilən gömrük, patent və digər rüsumlar;
- qeyri-material aktivlərin alınmasında dəlilliyə edən təşkilata ödənilən mükafatlar;
- qeyri-material aktivlərin istifadə yerinə gətirilməsinə, nəqlin sığortası da daxil olmaqla, ödənilən vəsaitlər;
- aktivin yaradılmasına sərf olunan xərclər (materiallar, əməyin ödənişi və əlavə ödəmələr, kənar təşkilatların xidmətləri və s.);
- qeyri-material aktivlərin alınması və yaradılması ilə bağlı digər xərclər.

Kommersiya sirri (nou-hau) kateqoriyasına aid olan intellektual fəaliyyət obyektlərinin (İFO) mühasibat uçotuna daxil edilməsi aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilir.

1. Müəlliflər ali təhsil müəssisəsinin rəhbərliyini məzmunu potensial kommersiya sirri kateqoriyasına aid olan texnologiyayı işləyib hazırladıqları haqqında məlumatlandırılır.

2. İntellektual mülkiyyətin qorunması bölümü ilə birlikdə texnologiyanın təfəsilatlı yazısı tərtib olunur.

3. Qrupun işinin nəticələri ali təhsil müəssisəsinin patent-lisenziya komissiyasında müzakirə olunur. Bu komissiya İFO-lara münasibətləri qaydaya salmaq elmi tutumlu və rəqabətə davamlı məhsul yaratmaq üçün ixtiraçılıq fəaliyyətinə həvəsləndirmək, müəssisənin əməkdaşların xidməti vəzifələrinin icrası nəticəsində yaratdıqları İFO-nun sahibi kimi qanuni maraqların qorunması üçün yaradılır.

Müzakirə nəticəsində komissiya texnologiyanın qəbul edilməsi və kommersiya sirri kateqoriyasına (nou-hau) aid edilməsi haqqında qərar verir və kiçik innovasiya müəssisə yaradılarkən onun nizamnamə kapitalına töhfə kimi verilməsi haqqında tövsiyələr hazırlayır. Texnologiya üzərində sahiblik və onun istifadəsinə sərəncam vermək hüququ ali məktəbdə qalır.

Komissiya həm də müəlliflərə həvəsləndirici əlavə ödəmələr verilməsi haqqında qərar qəbul edir.

4. Texnologiyanın yazısı “Ali təhsil müəssisənin kommersiya sirri” adı altında təhvil-təslim aktı ilə ümumi şöbəyə verilir. Akt rəhbər tərəfindən imzalanır.

5. Komissiyanın qərar əsasında işçi qrupun rəhbəri tərəfindən müəlliflərə əlavə ödəmələr ayrılması haqqında xidməti müraciət tərtib olunur. Rəhbərlik bu ödəmələri əmr ilə rəsmiləşdir. Beləliklə, bu ödəmələrin əsasında texnologiyanın ilkin dəyəri müəyyən edirlər.

6. İşlənilmiş hazırlanmış texnologiyanın kommersiya dəyərinin müəyyənləşdirilməsi aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilir:

- müəlliflər rəhbərliyə İMO-dan istifadə hüququnun pulla dəyəri haqqında xidməti yazı göndərirlər (bu təsərrüfat cəmiyyətinin nizamnamə xarakterinə töhfə hesab olunur);

- İMO-dan istifadə hüququnun pulla qiymətləndirilməsi məsələsinə patent-lisenziya komissiyasında baxılır. Komissiya müəlliflərin təqdim etdikləri materiallar əsasında nou-haunun nizamnamə kapitalına töhfə kimi istifadəsi haqqında tövsiyə verir, onun kommersiya dəyərini müəyyən edir və ali təhsil müəssisənin kiçik innovasiya müəssisəsinin nizamnamə kapitalına töhfələrinin miqdarının təsdiq İMO-dan istifadə hüququnun pulla dəyəri ali təhsil müəssisəsi tərəfindən müstəqil olaraq (kənar qiymətləndiriciləri cəlb etmədən) müəyyən edilir. Bu dəyər müəssisənin İMO-nin alınmasına və ya yaradılmasına sərf etdiyi məbləğdən az ola bilməz.

Əgər bu məbləğ qanunvericilikdə müəyyən olunmuş həddi aşarsa, o zaman qiymətləndirməyə müstəqil ekspert cəlb olunur.

7. İMO-n-n mühasibat uçotuna daxil edilməsi haqqında əmr verilir.

8. İşlənib hazırlanmış texnologiya ali təhsil müəssisəsi tərəfindən kiçik innovasiya müəssisəsi yaradılanda nizamnamə hesabına töhfə kimi daxil edilir.

Bu müəssisənin nizamnamə kapitalının miqdarı hər təsisçinin payı almaqla təsisçilərin ümumi yığıncağında müəyyən edilir.

Ali təhsil müəssisəsi öz payını pulla yox, nou-hau şəklində təhvil-təslim aktı ilə nizamnamə kapitalına əlavə edir. Akt ali təhsil müəssisəsinin və kiçik innovasiya müəssisəsinin rəhbərləri tərəfindən imzalanır.

Hər iki müəssisə arasında istehsalat sirtindən istifadə haqqında lisenziya müqaviləsi bağlanılır.

18. LİSENZİYALAŞDIRMA

Lisenziya elmi-texniki işləmənin sahibi tərəfindən texnologiyadan, ixtiradan, faydalı modeldən, sənaye nümunələrindən, nou-hau-dan, proqram məhsulundan və işləmə prosesində əldə olunan digər intellektual mülkiyyət obyektlərindən başqa şəxsin istifadə etməsi üçün verilmiş icazədir.

Lisenziya müqaviləsi İMO-nun sahibi tərəfindən ondan istifadə hüququnun digər şəxsə verilməsini sonuncunun bununla bağlı razılaşıdırılmış ödəmələri həyata keçirməsini və müqavilədə nəzərdə tutulmuş digər vəzifələri yerinə yetirməsini tənzimləyən sənəddir. Bu müqavilə bağlanarkən İMO-lardan istifadəni tənzimləyən qanunvericilik qanunları rəhbər tutulmalıdır.

Bu müqavilələr başqasına verilən hüquqların həcmi-nə, lisenziyanın ödənilib ödənilməməsinə, müqavilə tə-rəflərinin yerləşdikləri məkana (daxili və ya beynəlxalq), lisenziyanın verilməsinin könüllülüyünə (könüllü və ya məcburən) görə təsnifatlandırırlar.

Lisenziar ixtiradan, sənaye nümunəsindən, faydalı modelindən, əmtəə nişanından və digər İMO-lardan istifadə

hüququnu digərinə verən şəxsdir. Adətən lisenziya müqaviləsinin predmeti ixtira, faydalı model və ya sənaye obyektinə lisenziar rolunda patent sahibi, əgər əmtəə nişanı isə həmin nişanın sahibi çıxış edir. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan vətəndaş yalnız patent sahibdirsə o, lisenziar ola bilər. Əmtəə nişanı verilən müqavilədə lisenziar yalnız təşkilatlar və ya fərdi sahibkarlar ola bilərlər. Lisenziar həm ölkə vətəndaşı, həm də əcnəbi ola bilər.

Lisenziat İMO-nun istifadəsi üçün hüququ əldə edən istənilən təşkilata və ya sahibkara deyilir.

Ali təhsil müəssisələrinin texnologiyalarının lisenziyalaşdırılması “Mülkü Məcəllə”, patent və müəlliflik hüququ haqqında qanunlarla tənzimlənmişdir. Bu lisenziat və lisenziar arasındakı adətən istifadə olunmayan investisiya yatırma və mülkiyyət payı münasibətlərdə qanunvericilik aktlarının tətbiqi ilə əlaqədardır. Digər aspekt İMO-ların xidməti vəzifələrin icrası nəticəsində yaradılmasıdır.

Ali təhsil müəssisələri statuslarına görə İMO-ların yaradılma istiqamətlərinin seçimində də müstəqildirlər. Bu müəssisələrin çoxu dövlət qurumlarıdır, nazirliklərin tabeliyindədirlər, təsdiq olunmuş plan üzrə işləyirlər, ona görə bütün bu aspektlər lisenziya alınmasında və verilməsində nəzərə alınmalıdır.

Bundan əlavə bu müəssisələr hər hansı bir texnologiyaya ərsəyə gətirmələrinə baxmayaraq ondan müstəqil olaraq istifadə edə bilmirlər. Ona görə lisenziyalaşdırma və ya patent sahibi hüququnun başqasına verilməsi onlar üçün öz işləmələrinin tətbiqinin yeganə mümkün üsuludur.

Lisenziyalar müxtəlif xarakterli olurlar.

Mütləq lisenziya alan lisenziat ixtiradan, əmtəə nişanından, faydalı modeldən və sənaye nümunəsindən tam istifadə hüququnu əldə edir. Bu zaman intellektual mülkiyyət sahibi lisenziata qoruma sənədinin qüvvədə olduğu bütün müddət ərzində məhdudiyət qoymadan istifadəçi hüququnu

verir. Lisenziar üçüncü şəxslərlə lisenziya predmeti üzərində mülkiyyət hüququnu və lisenziata verilməyən hissədən istifadə hüququnu özündə saxlayır. Mütləq lisenziya almış şəxs isə öz növbəsində **sublisenziya** həyata keçirə bilər.

Qeyri-mütləq lisenziya yalnız lisenziatın özünə lisenziya predmetindən istifadə hüququnu gec verə bilər.

Belə müqaviləyə görə lisenziat sublisenziyanı yalnız lisenziarın razılığı ilə həyata keçirə bilər.

Müqavilələrdə təkcə mütləq lisenziya və ya qeyri-mütləq lisenziya qeyd etmək kifayət deyildir, orada hansı hüquqların verildiyi, hansıların isə verilmədiyi mütləq göstərilməlidir.

Açıq lisenziya istənilən intellektual mülkiyyətdən sərbəst istifadə etmək imkanı verir. Belə müqavilə yalnız patent sahibi, daha doğrusu ixtiranın və ya sənaye müəssisəsinin sahibi tərəfindən imzalanı bilər. Bunu üçün o, patent qurumuna ərizə təqdim edir və ərizə bu qurum tərəfindən cəmiyyətdə tanınmaq üçün dərc edilir. ərizənin predmetindən istifadə etmək istəyən şəxs patent sahibi ilə müqavilə bağlayır.

Açıq lisenziyada patent sahibinin xərcləri az olur, patenti saxlama rüsumları 50% azalır və s.

Məcburi qeyri-mütləq lisenziya o vaxt verilir ki:

- patent sahibi patent aldıqdan sonra 4 il ərzində ixtiradan heç istifadə etməmiş və ya patenti və ya sənaye nümunəsindən bu müddətdə kifayət qədər istifadə etməmiş, faydalı modeldən isə 3 il müddətində istifadə etməmişdir;

- potensial lisenziat patent vermiş obyektə istehsalatda tətbiq etməyə hazır olduğunu bildirmişdir;

- patent sahibi ilkin razılaşma əldə edildikdən sonra lisenziya müqaviləsini imzalamaqdan imtina etmişdir;

- patent sahibi obyektə istifadə etmədiyini və ya kifayət qədər istifadə etmədiyini sübut edə bilməmişdir.

Bu sadalanan hallarda patent verilmiş obyektə istifadə etmək istəyən şəxs ali lisenziya palatasına müraciət edərək ona məcburi qeyri-mütləq lisenziya verilməsini xahiş edə bilər.

Lisenzianı verərkən palata verilən hüquqların həcmi, ölçülərini, ödəniş qaydalarını müəyyən edir, bu zaman lisenziyanın dəyəri bazar qiymətindən aşağı olmamalıdır.

Bütün sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə beynəlxalq mübadilədə texnologiyaların və mülkiyyət hüquqlarının verilməsində intellektual mülkiyyətdə istifadə əvəzinə mükafat kimi **“ağılabatan kompensasiya” (ağılabatan royalti) tələb olunur.** Ümumi qaydada əgər patent sahibi ilkin olaraq könüllü lisenziya vermişsə, kompensasiyanın qiymətləndirilməsi üçün “ağılabatan royalti” tətbiq olunur.

Lisenzianın qiyməti altında beynəlxalq praktikada lisenziyanı “alanın” “satana” ödəyəcəyi məbləğ nəzərdə tutulur. Onun hesablanması lisenziyanın gəliri əsasında, royalti bazasında və ya kombinə edilmiş əsasda həyata keçirilir.

Sublisenziyalaşdırma lisenziyanın lisenziar kimi çıxış edərək lisenziya müqavilə bağlamasıdır. Bu müqavilədə sənuncunun mütləq lisenziya əldə etmiş lisenziatlar üçün patent sahibindən razılıq alması tələb olunmur. Belə lisenziatlara sublisenziyalaşdırma hüquqi lisenziya müqaviləsindəki hüquqlarla birlikdə verilir.

Qeyri-mütləq lisenziya almış lisenziat sublisenziyanı yalnız lisenziarın razılığı ilə həyata keçirə bilər.

Lisenzianın verilməsindən imtina lisenziya müqaviləsinin tərəflərin razılığı və ya bir tərəfin təşəbbüsü ilə pozulma yolu ilə həyata keçirilir.

Bir sıra hallarda partnyor son qərar qəbul etməzdən əvvəl kiçik seriya ilə nümunənin sınağını keçirməyi tələb edir. Belə halda tərəflər **opsion müqaviləsi** imzalayırlar.

Opsion müəyyən şərtlər daxilində və müəyyən müddətdə alışı, satışı, icarə kontraktı bağlama hüququnu əldə etməyə deyilir. İntellektual mülkiyyət satılarkən çox vaxt obyektin dəyəri və hətta onun kommersiyalı həyata keçirilməsi opsion müqaviləsi qüvvədə olduğu müddətdə baş verir. Ona görə də belə müqaviləyə **lisenziyadan əvvəlki** müqavilə deyilir.

Opsion ilkin müqavilədir, qarşılıqlı razılıqla tərəflər gələcəkdə bu müqavilənin şərtləri əsasında əsas müqaviləni bağlamaq haqqında öhdəlik götürürlər. İlkin müqavilədə hansı müqavilənin, hansı şərtlər daxilində və hansı müddətdə bağlanacağı göstərilir. Əgər tərəflərdən biri əsas müqaviləni bağlamaqdan imtina edərsə, digər tərəf ona dəyər zərərin ödənməsi iddiası ilə məhkəməyə müraciət edə bilər.

Opsion texnologiyasının texniki sənəd, sınaq nümunəsi və s. şəklində verilməsi üçün birdəfəlik ödənişini nəzərdə tutur. Konfidensiallıq haqqında müqavilədə olduğu kimi texnologiyanın belə verilməsi sınaqdan artıq heç bir istifadəyə hüquq vermir. Müqavilə qəbul edən tərəfin texnologiyasının üçüncü tərəfə satmasına icazə vermir.

Opsionun şərtləri səylə formalaşdırılmalıdır, texnologiyanı verən tərəf müqavilədə göstərməlidir ki, əgər üçüncü tərəfdən daha sərfəli təklif gələrsə, o, texnologiyanı bu tərəfə satmaq hüququna malikdir.

Lisənziya müqavilələrinin pozulmasına görə tərəflərin məsuliyyəti mülki qanunvericiliyin ümumi normalarından irəli gəlir.